

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

VI.

Излази половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

X.

КРАТКИ УСТАВ

или

ЦРКВЕНО ПРАВИЛО

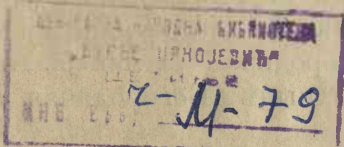
НАЦИОНАЛНА
БИБЛИОТЕКА
ЗА УЧЕНИКЕ

БОГОСЛОВСКО-УЧИТЕЛСКЕ ШКОЛЕ.

CRNOJEVIĆ

по рускоме

пише М. М.

ГЛАВА ПРВА.

Служење простодневно.

П. Како се саједињава октоих са минејем у простодневном служењу?

Од, Као што је у минеју једног дана одређена служба једноме, двама или трима светима, по томе и саједињење минеја са октоихом бива двојако, то јест, на један начин саједињава се служба једноме, а на други начин другоме светоме.

П. Како се у прости дане саједињава с минејем онда, кад је у минеју служба само једноме светоме?

Од. То бива овако:

1. *На вечерњи.* На Господи воззвахъ поју се 3. стихире из октоиха, а 3. из минеја. Слава из минеја, ако има, ако ли нема, онда слава и нинѣ из октоиха.

У просте дане на вечерњи входа нема. Свѣте тихій; прокимен дана. Сподоби Господњи вечеръ сей. Свештеник: јектенију: Исполнимъ вечернюю моли тву нашу Господеви.

Послије возгласа стиховње из октоиха. Слава из минеја, ако има, ако ли нема — слава нинѣ из октоиха.

Послије нинѣ отпушаеши: Трисвятое, отче нашъ. Затим возгласъ. Тропар из минеја. Слава и нинѣ Богородичан по гласу тропара.

2. *На повечерију.* Послије трисветога читају се тропари различито, по различности храма, а затим тропар дана по часословцу. Ако је храм светога најприје се чита тропар дана, затим храма.

3. *На јутрењи.* На Богъ Господъ тропар из минеја два пут. Слава и нинѣ Богородичан по гласу тропара. Послије катизама сједални из октоиха.

Канони читају се обимомъ начинѣмъ: најприје два канона из октоиха на 10., затим канон из минеја на 14. без ирмоса. 3. 6, 8 и д. пјесма. Послије 3. пјесме сједални из минеја; послѣ 6. пјесме кондак и икос из минеја; послѣ 9. пјесме свѣтиленъ из октоиха; слава из минеја, нинѣ Богородичан из минеја. Ако у минеју нема свѣтилна, онда слава и нинѣ Богородичан из октоиха.

На стиховње. Стихире из октоиха и минеја. Слава из минеја, ако има; ако нема слава и нинѣ Богородичан из октоиха.

Ако у минеју нема стихара на стиховње, то се онда све стихире узимају и читају или поју из октоиха.

4. *На часовима.* Тропари и кондаци из минеја; а ако их нема у мјесечноме минеју, онда се читају из општега минеја.

5. *На литургији.* Блаженны читају или се поју на 4. из октоиха и минеја. Ако ли их и у минеју нема онда се читају из октоиха.

Послије входа тропари и кондаци поју се различно, и то: по различности храма и дана.

Ако је храм Господњи или Богородичан, то најприје чита се тропар храма, затим дана из часословца, па тропар светога из минеја. Ако ли је храм светога, онда се узме тропар дана из часослова, затим храма из минеја. Кондаке читамо оввијем поретком: ако је храм Господњи или Богородичан најприје се узме кондак дана из часловца, затим из минеја светоме; слава: со свјатими упокой Христе душу раба твоего: и нынѣ кондак храма. Ако ли је храм светога, поје се најприје кондак дана, затим храма; слава со свјатими упокой: и нынѣ предстателство Христіанѣ.

II. Како се држи служба у просте дане по октоиху и минеју онда, кад су у минеју два света?

Од. То бива оввијем начином:

1. На вечерњи. На Господи возвахъ стихире из минеја на 6; слава из минеја и нынѣ Богородичан по гласу славе из минеја.

На стиховње у просте дане стихира у минеју обично нема. Ако има, то има само једна стихира. Зато стихире на стиховње обично се узимају из октоиха. Слава из минеја. Ако славе у минеју нема узме се слава и нынѣ из октоиха.

Послије нынѣ отпушаеши: тропар првога Светога, слава другог светог и нынѣ Богородичан по гласу тропара.

2. На повечерију тропари из минеја читају се један иза другог на реду заједно с другима тропарима.

3. На јутрењи. На Богъ Господъ: тропар из минеја први светоме двапут; слава тропар другоме светоме, и нынѣ Богородичан по гласу тропара.

Послије катизама сједални из октоиха.

Канон први из октоиха са ирмосом на 6. и оба канона из минеја свјатима без ирмоса на 8. Катавасија из минеја 3; 6; 8 и 9. пјесма и то се узме из првога канона. Послије 3 пјесме: кондак, икос и сједални из минеја првога светога. Послије 6. пјесме кондак и икос другога светога. Послије 9. пјесме свѣтиленѣ из октоиха и минеја првога светога; слава другога светога и нынѣ Богородичан из минеја.

4. Стихире на стиховње поју се по ономе реду, као што је казато за стиховње вечерње.

5. На литургији. Блаженни из октоиха и минеја.

Послије входа тропари и кондаци овијем редом: Ако је храм Господњи или Богородичан најприје тропар храма, тропар дана и обојим светим. Кондаци: дану, првome светоме, слава другome светоме и нинѣ храму. Ако ли је храм којeга светог, онда кондак храму, првome светоме — слава, другome светоме и нинѣ: предстателство христанѣ.

П. Како се саједињава октоих са минејем, кад се у који седмични дан случи свети, који има стихире на 6?

Од. Кад се у који дан преко седмице случи свети, који има стихире на 6, то се поступа овако:

1. На вечерњи. На Господи возвахъ узму се 6 стихира из минеја. Слава из минеја и нинѣ Богородичан по гласу славе.

Стиховње из октоиха. Ако светоме има једна стихира из минеја, она се чита или поје. Слава из минеја и нинѣ Богородичан или крстобогородичан по гласу славе.

2. На јутрењи. На Богъ Господь тропар светого два пут; слава и нинѣ Богородичан по гласу тропара.

Сједални ~~из октоиха~~ *CRNE GORE ĐURĐE*

Оба канона ~~из октоиха~~ без мучеников на 8. и канон светого на 6. *CRNE GORE ĐURĐE*

П. Како се свршава служба ~~онда~~ *CRNE GORE ĐURĐE* кад се у који седмични дан случи свети, који има велико славословије?

Од. Кад се у који седмични дан случи свети, који има велико славословије, тада се октоих обично изоставља, и служба се обавља по минеју. Из октоиха читају се само два канона без мучеников на 8. Сва остала служба врши се по минеју.

Г Л А В А Д Р У Г А.

О служби суботној.

П. Како се саједињава октоих са минејем у дане суботне, кад нема предпразнства ни попразнства?

Од. У дане суботне, кад нема предпразнства ни попразнства, октоих саједињава се са минејем овако:

1. У петак вече на вечерњи, на Господи возвахъ стихире светоме читају се или се поју из октоиха мученични, који се налазе на Господи возвах (у петак вече). Слава из минеја, ако има, ако ли нема — слава и нинѣ Богородичан васкрсан.

Послије њињѣ отпуштаеши тропар светоме из минеја. Слава друго-
гоме светоме ако има, ако ли нема слава и њињѣ Богородичан
по гласу, који влада у октоиху.

2. На повечерију. Ако је храм Господњи или Богородичан,
то најприје тропар храма; затим апостоли и мученици, слава
со свјатими упокой; и њињѣ: яко начатки естества. Ако храм
није Господњи и Богородичан, то најприје чита се тропар дана:
апостоли, мученици, пророци; за тим: помяни Господи яко
благъ; слава со свјатими упокой, и њињѣ яко начатки естества.

3. На јутрењи. На Богъ Господъ тропар светоме два пута;
слава другоге светоме, ако има, ако ли нема, слава и њињѣ
Богородичан васкресан по гласу потоњега тропара, или ако га
нема онда по гласу првога тропара.

Послије катизама сједални из минеја, ако има, ако ли нема
из октоиха.

Канони се читају различито, по различности храма и броја
светијех, који се тога дана празнују. Ако је храм Господњи или
Богородичан, то прво чита се канон храма на 6., то јест ирмоси
по два, а тропари на 4. Затим канон из минеја на 4. и канон
мученика из октоиха на 4. Катавасија из октоиха.

Ако је храм светога, прво чита се канон из минеја са ир-
мосом на 6. зѣтим храма на 4. и из октоиха на 4.

Ако се у суботу случе два света, онда прво чита се канон
из минеја светоме са ирмосом на 6., затим другоге светоме на 4.
и из октоиха на 4.; а канон светог храмовог изоставља се.
Канон пак храма Господњег или Богородичиног не изоставља се;
но се чита са ирмосом на 6. и свјатима двама на 8., а канон
октоиха изоставља се. Послије 3 пјесме сједални из минеја;
послије 6. пјесме кондак и икос из минеја; послѣ 9. пјесме свје-
тилен из минеја слава из октоиха и њињѣ Богородичан из
октоиха.

На хвалите стихире из минеја светоме. Ако их нема, онда
се хвалите из октоиха изостављају, па старјешина чита: Тебѣ
слава подобаетъ Господи Боже нашъ; и даље: Слава тебѣ по-
казавшему намъ свѣтъ: (из часловца).

На стиховње. Читају се три стихире: мученичне из октоиха,
то јест, оне стихире, које се налазе на хвалите, и то са оби-
чнима припјевима: Исполнихомся заутра, и буди свјетлост:
слава и њињѣ Богородичан, који се налази на хвалите. 4. На
литургији. Блаженни из минеја на 4, из октоиха на 4. Ако у
минеју нијесу прописани Блаженни онда се читају из октоиха.

Послије малог входа тропар храму; ако је храм Господњи или Богородичан; затим тропар дана и тропар и кондак из минеја. Ако су два света, то оба тропара и кондака; слава со свјатими упокой; и нинѣ яко начатки естества. Тропар и кондак храма светога у суботу изостављају се, јер се тога дана у опће чита тропар и кондак свима светима.

Прокимен, апостол, јевангалије и причасна првоне светоне, а затим дану. Ако ли светоне није прописано, онда прво читају се дневни, а послоне за усопше.

П. Што се има читати и појати из минеја и октоиха, кад се случи, да у суботу буде свети, који има на 6?

Од. Кад се случи, да се у суботу празнује свети, који има стихире на 6. таква служба мало се разликује од обичне службе. А та разлика састоји се у томе, што се на јутрењи канони читају овако: канон из минеја светога са ирмосом на 6. храмовоне светоне на 4., а из октоиха на 4. Ако је храм Господњи, то најприје поје се канон храма са ирмосом на 4. Затим из минеја светоне на 4.; сва остала служба врши се обично без измјене.

П. Како се обавља служба по минеју и октоиху онда, кад се у суботу служи свјетитјекја има велико славослије?

Од. Кад се у суботу служи празновање светога, који има велико славословије, таква служба од обичне суботне службе разликује се у читању и појању јутрењег канона; великог славословија и свршавајућим јектенијама на јутрењи. Канон на јутрењи поје се овием начином: канон храма Господњег или Богородичиног поје се са ирмосом на 6. и то: ирмос по два пута, а тропари на 4.; канон из минеја светог на 8. Ако је храм светога, онда се поје канон Богородице, који се налази у октоиху прошле недеље са ирмосом на 6.; а канон из минеја светоне на 8. Канон пак храма светога, као и канон суботни изостављају се.

П. Свршава ли се тако вазда служба суботна, кад се тога дана не случи особити празник?

Од. Не вазда, јер још има један особити начин суботне службе, а тај начин бива онда, кад се суботом приносе молитве за умрле (усопше). Та разлика састоји се у томе, што се неких пута на служби суботној поје: Богъ Господъ; а неких опет пута поје се: аллилѳіа: ово потоње поје се онда, кад се има принијети молитва за усопше.

П. Кажите устав суботне службе онда, кад се поје аллилѳіа?

Од. Кад се у суботу има појати аллилѡа тада се ова служба разликује од обичне суботне службе овако:

1. На вечерњи чита се 18. катизма.

На Господи возвахъ читају или се поју из минеја 3. стихире, а 3. стихире из октоиха, и то: друга, трећа и четврта, а прва се изостави. Слава и нынѣ Богородичан воскресан владајућега гласа.

На стиховње стихире из октоиха прва мученична, и двије стихире за усопше, које се називају стихире умрлијех. Слава и нынѣ из октоиха. Послије нынѣ отпуцаеша тропар: Апостоли, мученици, и пророци; слава помяни яко благъ и нынѣ мати свята, све ове налази се у часослову и октоиху.

2. На јутрењи, мјесто Богъ Господъ поје се аллилѡа на глас други четири пута: са три стиха (у службенику), који се односе на усопше, и то: први стих: Блажен иже избралъ еси Господи; 2. помяни ихъ въ родъ и родъ и 3. души ихъ во благихъ водворятся.

Затим се читају вишепоменути тропари, који се налазе на вечерњи: Апостоли, мученици; слава: помяни господи, яко благъ; нынѣ: мати свята. Затим обично чита се 16. катизма. Послије мале јектеније читају се два сједална из октоиха; други и трећи мученични, а први изоставља се. Затим стихъ: Дивенъ Богъ во святыхъ своихъ и четврти мученичен; даље други стих: Блажен яже избралъ. и сједален покојни из октоиха, слава и нынѣ Богородичан други, а први изоставља се.

Затим се поју непорочни с припјевима: Благословенъ еси Господи, подјеливши их на двоје. У сред прве статије не говори се слава и нынѣ, но се поје на крају: яко аще бы не законъ: три пут, и свештеник говори јектенију за умрле: паки и паки: еше молимся, о упокоеніи дшъ усопшихъ рабовъ Божіихъ: имярекъ; яко да Господъ Богъ; милости Божія; Дјаком: Господу помолимся. Свештеник Боже духовъ, и возгласъ: яко ти еси воскресеніе.

Затим поје се друга статија: Твой есмь азъ; припјев: Спасе спаси мя; Благословенъ еси Господи; и тропари за умрле: святыхъ ликъ обрѣте источникъ жизни и т. д. Послије тога свештеник говори вишеречену заупокојну јектенију. Послије возгласа сједални 5 гласа: покой спасе нашъ; слава и нынѣ Богородичан; отъ Дъвы возсіавій; затим псалом 50. Канон први из Минеја са ирмосом на 6, храма на 4, и из Октоиха први канон на 4. Послије 3 пјесме обична мала јектенија. Кондак и сједални из Минеја. Послије 6 пјесама јекте-

нија за усопше. Затим кондак из Октоиха: со святыми; и самъ еси единъ безсмертнй. Послије 9 пјесме свѣтиленъ из Октоиха. На хвалите 4 стихире из Октоиха мученични. Слава и нынѣ из Октоиха.

На стиховнѣ стихире из Октоиха покајане, слава и нынѣ Богородичан исто на стиховнѣ.

Благо есть исповѣдаться; трисвятое; отче нашъ; тропар глас 2. Апостоли, мученици, слава, помяни Господи, и нынѣ; мати святая; затим свештеник; сый благословенъ Христосъ Богъ нашъ; утврди Боже.

3. На часовима. Послије Господи помилуй, тропар: Апостоли, мученици, пророци, слава; помяни Господи яко благъ; и нынѣ Богородичан часова. Кондакъ за умрле: со святыми упокой.

4. На литургији. Блаженны из Октоиха на 6. Послије входа тропар; Апостоли, Мученици, пророци и помяни Господи яко благъ; слава кондак: со святыми упокой; и нынѣ Богородичан; тебе и стѣну, и пристанище. Прокименъ, Апостол, Евангелије, и причасна прво дану, а послије за упокой.

П. Кад се свршава заупокојна суботна служба?

Од. У уставу казано је: аще прилучитя и изволитъ настоятель въ субботу пояти: аллилуја (уставъ глава 13) у опће служба ова свршава се у ове суботе: т. ј. на задушну (месопустну); у суботу у очи Троицива дне, и у суботу пред Митров-дан; а такође и у три суботе, и то: друге, треће и четврте суботе великога поста. У осталоме ова служба може се обављати сваке суботе, ако се тога дана не случи који већи светитељ или други који празник. (Устав глава 12.)

Г Л А В А Т Р Е Ћ А.

Служба васкрсна.

П. Којим се начином најлакше може научити служба васкрсна?

Од. Да би се што лакше могла научити служба васкрсна потребито је најприје, са простијем начином ове службе, упознати се и за тим постепено приступати ка сложной васкрсној служби. Ради овога потребито је постепено упознати:

I. Васкрсну службу, која није саједињена са празновањем ниједне празничне службе.

II. Васкрсну службу саједињену са празновањем светога, који има стихире на 6.

III. Васкрсну службу саједињену са празновањем светога, који има полијелеј.

IV. Васкрсну службу саједињену са празновањем светога, који има бденије.

V. Васкрсну службу саједињену са празновањем некојега светога, а међу тим предпразнством и попразнством.

VI. Васкрсну службу саједињену са службом празника Господњег или Богородичног.

I.

II. Како се поје васкрсна служба по Октоиху и Минеју онда, кад нема никаквога другога празника?

Од. Ако у недјељу нема ниједнога другога празника, то служба по Октоиху и Минеју обавља се сљедећим начином:

1. На малој вечерњи ништа се не поје из Минаја, него из Октоиха.

2. На великој вечерњи. На Господи возвахъ стихире поју се на 10 и то: 7 из Октоиха, а 3 из Минеја. Слава из Минеја ако има; ако ли нема, слава и нынѣ Богородичан, васкрсан догматик из Октоиха.

Ако су два света онда из Октоиха поју се 4 стихире, а из Минеја стихире светица на 6 прокимен васкрсни.

На литији стихире храма. На стиховње стихире васкрсе. Слава светоме ако има, ако нема слава и нынѣ васкрсан Богородичан. Ако свети у минеју нема на стиховње стихирѣ онда слава и нынѣ васкрсни Богородичан владајућега гласа.

Послије нынѣ отпуштаеши тропар васкрсан; слава светоме и нынѣ Богородичан по гласу славе тропара светог.

Ако се је у недјељу случио свети, који има бденије, то послѣ нынѣ отпуштаеши тропар: Богородице Дѣво радујся (три пут). Пошто се благослове хљебови почиње се јутрења.

3. На повечерију кондакъ васкрсни из октоиха

4. На полуноћници канон троични и ипакој из октоиха.

5. На јутрењи. На Богъ Господь тропар васкрсни два пут, слава светоме, и нынѣ Богородичан васкрсан по гласу славе.

Ако су два света, онда тропар васкрсан један пут; затим тропари из минеја првоме светоме, слава тропар другоме светоме, и нынѣ: Богородичан васкрсни по гласу славе.

Послије катизме сједални васкрсни из октоиха. Послије 17. катизме или полијелеја тропари васкрсни: Ангелскій соборъ удивися; затим: ипакој из октоиха. Послије јектеније анти-

фони и прокимен из октоиха; Евангелије васкрсно редовно. Послеје Евангелија псал. 50. помилуй мя Боже; воскресєніе Христово видѣвше. Затим слава: молитвами апостоловъ; и нынѣ: молитвами Богородицы; стих: помилуй мя Боже: — воскресъ Иисусъ отъ гроба.

Канони се читају овијем начином: из октоиха три канона, и то: канон васкрсан са ирмосомъ на 4.; крстоваскрсан на 3. и Богородичан на 3. Из минеја светоме на 4. Ако су два света, канон васкрсан са ирмосомъ на 4.; Богородици на 2., а из минеја два канона на 8. Канон крстоваскрсан из октоиха изоставља се.

Катавасија: отверзу уста моя; послеје 3. пјесме кондак и икос и сједални из минеја. Послеје 6. пјесме кондак и икос из октоиха. Послеје 9. пјесме свѣтиленъ (свѣтиленъ васкрсанъ зове се друкчије и екзапостилариємъ) васкрсан из октоиха; слава: из минеја светоме ако има, и нынѣ: Богородичан из октоиха.

На хвалите 8. стихира из октоиха. Ка хвалитнијема стихирама додају се још двије стихире, које се налазе на реду у октоиху са особитијема припјевима. Слава: стихира јевангелска, која се налази на крају октоиха; и нынѣ Богородичан: Преплагословена еси.

6. На часовима тропар васкрсан, слава: тропар светога из минеја; и нынѣ: Богородичан часови из часловца. Кондак васкрсан.

7. На литургији: Блаженны васкрсни из октоиха на 6. и светоме из минеја на 4.

Послеје малога входа тропари: васкрсан, храма и светога; кондаци: васкрсан (храма ако је храм светога) слава дневноме светоме; и нынѣ: предстателство христіанъ.

Ако је храм Богородичан то и нынѣ поје се кондак Богородичан храма.

Ако је храм Господњи, онда тропар и кондак храма у дане недјељне изостављају се.

Прокимен, Апостол, Евангелије и причасна све васкрсно.

II.

II. Како се саједињава служба из октоиха и минеја, кад се случи, да у дан недјељни свети дневни има стихире на 6.?

Од. То бива овијем начином:

1. На вечерњи. На Господи возвахъ стихире из октоиха на 6., а из минеја на 4. Слава: из минеја, и нынѣ Богородичан догматик из октоиха.

На литији стихире храма; слава и нынѣ светога из минеја, ако има, ако нема слава и нынѣ Богородичан. Кад би био свети, који има стихире на 6., а има и велико славословије, па би имао и стиховну стихиру, која би била на стиховње у минеју, та стихира поје се на литији.

На стиховње поју се или читају стихире васкрсне; слава светога и нынѣ Богородичан васкрсан по гласу славе.

На благословеніе хлѣбовъ: Богородице Дѣво (три пут).

На јутрењи. На Бог Господъ тропар васкрсан два пут; слава: тропар светога, и нынѣ Богородичан васкрсан по гласу тропара светога. Послије катизама сједални васкрсни.

Остало као што је већ напријед казано.

Канон васкрсан са ирмосом на 4. Крстоваскрсан на 2. и Богородици на 2. Из минеја канон светога на 6. Послије 3. пјесме кондак, икос и сједални, њихов Богородичан светога из минеја. Послије 6. пјесме кондак и икос васкрсан из октоиха. Послије 9. пјесме екзапостилар из октоиха, слава светога из минеја и нынѣ Богородичан васкрсан.

На хвалите 4 стихире из Октоиха, а 4 стихире са славом светога из Минеја. Ако свети нема стихира, онда се поју васкрсне стихире из Октоиха. CRNOJEVIĆ

4. На часовима тропар васкрсни; слава светога, и нынѣ Богородичан часова. Кондак васкрсан. Ако свети нема великог славословија, онда кондаци на часовима читају се на измјенице.

5. На литургији. Блаженни из Октоиха на 6 и из Минеја на 4.

Послије малога входа тропари и кондаци читају се исто онако, као што то обично бива, при обичној васкрсној служби.

Прокимен, Апостол, Евангелије и причасна с почетка васкрсна, а послије светога.

Ш.

П. Како се саједињава Октоих са Минејем, кад се у недјељни дан случи, да свети има полијелеј?

Од. Служба светога, који има полијелеј са васкрсном службом обавља се овијем поретком:

1. На малој вечерњи. На Господи возвахъ стихире васкрсне на 4, слава и нынѣ Богородичан гласа, који се има на

реду на малој вечерњи. На стиховње једна стихира васкрсна и једна светога, која се узима из правила велике вечерње. Слава светога, и нынѣ Богородичан.

Послије нынѣ отпуштаеши: тропар васкрсан, слава светога, и нынѣ Богородичан васкрсени по гласу славе светога.

2. На великој вечерњи. На Господи возвахъ стихире васкрсне на 4, а светога на 6. Слава светога и нынѣ Богородичан васкрсени догматик.

Послије входа и васкрснога прокимена читају се: паримеј светога из Минеја.

На литији стихира храма и светога, ако има славе светога и нынѣ Богородичан.

На стиховње. Стихире васкрсне, слава светога, и нынѣ Богородичан по гласу славе светога. На благословеније хљебова: Богородице Дѣво, (три пут).

3. На јутрењи. На Богъ Господь тропар васкрсан два пут; слава светога; и нынѣ Богородичан по гласу тропара светога. Послије катизама сједални васкрсени из Октоиха.

Полијелеј и величаније светоме. Затим васкрсени тропари: Ангелскій саборъ удивися; ако ли нема полијелеја, онда ови тропари поју се послѣ катизме. Иза ових тропара ипак ои из Октоиха и сједални светога. Антифони, прокимен, јевангелије и остало до канона све васкрсно.

Остало богослужење обавља се исто онако, као правило недјељно уз празновање светога, који има стихире на 6.

IV.

П. Како се саједињава с недјељном службом правило службе светога, који има бденије?

Од. Служба светога, која има бденије, и која се има здружити са службом недјељном, слична је служби светога, који има полијелеј, и која је такође здружена са службом недјељном. Но ми ћемо овдје изложити све оне особености, које чине разлику између правила службе светога, који има бденије и службе светога, који има полијелеј.

Ове разлике састоје се у сљедећему:

1. На вечерњи. На благословеније хљебова: Богородице Дѣво поје се два пут; затим тропар светога један пут.

2. На јутрењи. Канон васкрсан са ирмосом на 4; Богородици на 2 и канон светога из Минеја на 8.

3. На литургији. Послије малога входа тропар и кондак храма светога изоставља се. Тропари и кондаци поју се овим

поретком: ако је храм Богородичан чита се или поје тропар васкрсан и Богородичан; затим тропар светога, кондак васкрсан, слава кондак светога, и нинѣ Богородичан храма; или ако није храм Богородичан онда поје се: предстателство Христіанѣ

Остало све поје се по правилу недјељне службе здружене са службом светога, који има полијелеј.

V.

II. Како се свршава служба, ако се у недјељу случи предпразнство или попразнство са празновањем којегга светога?

Од. Ако се у недјељу случи предпразнство или попразнство, а истог дана опет буде празник којегга светога, у томе случају служба се обавља овијем поретком:

1. На великој вечерњи. На Господи возвахъ 4 стихире васкрсне; 3 стихире празничне (стихире предпразнства или попразнства ради краткоће називаћемо их празничнијема); и 3 стихире светога. Ако је светоме правило на 6 или има полијелеј, онда се стихире поју овако: на Господи возвахъ стихире васкрсне 3, празника 3, и светоме на 4. Слава светоме и нинѣ Богородичан догматик.

Ако свети има полијелеј, то послѣје васкрснога прокимена из Минеја читају се паримеј.

На литији стихира храма, и стихире празничне, које се налазе у Минеју на стиховње на вечерњој служби тога дана. Слава и нинѣ Богородичан.

Ако свети има своју стихиру на литију, то она се поје на славу, а и нинѣ празнично.

На стиховње стихире васкрсне из Октоиха; слава светога ако има, ако ли нема, то слава и нинѣ празнична.

На благословење хлѣбова тропари: Богородице Дѣво два пут, и празнични тропар један пут.

2. На јутрењи. На Богъ Господъ тропар васкрсан два пут, слава тропар светог, и нинѣ тропар празнични. Послѣје катизама сједални васкрсни из Октоиха.

Ако свети има полијелеј, то се поје у обично вријеме. Затим васкрсни тропари: Ангелскій соборъ удивися. Ако нема полијелеј, онда ови тропари поју се послѣје 17. катизме. Затим ипакој из октоиха и сједални светога.

Антифони, прокимен, Евангелија и остало до канона све васкрсно.

Канон васкрсни са ирмосом на 4., Богородици на 2., празника на 4. и светога на 4.

Ако свети има полијелеј или славословије велико. онда се поје канон васкрсан са ирмосом на 4., празника на 4., а светога на 6. Катавасија празнична. Послије 3. пјесме кондак и икос празника и светога. — Слава светога и ныњ сједален празника. Послије 6. пјесме кондак и икос васкрсан. Послије 9. пјесме екзапостилари васкрсни. — Слава свјетилен светога и ныњ празника.

На хвалите 4. стихире васкрсне, и ако свети има полијелеј онда његове 3. стихире, а четврту на славу; ако ли свети нема полијелеја, то стихире васкрсне на 4. и празничне на 4. Слава стихира јевангелска, и ныњ; преблагословена еси.

3. На часовима тропар васкрсни чита се на свима часовима; на славу наизмјенице читају се тропари празника и светога. А кондаци се читају на измјенице, као што се то види на изложеној таблици:

Час	Васкрсан	Тропар на славу: Празнични Светога	Кондаци
1	”	Празнични	Васкрсан
3	”	Светога	Празнични
6	”	Празнични	Васкрсан
9	”	Светога	Празнични

4. На литургији. Блажени васкрсни на 4., празника на 4. и светога на 4.

Послије малог входа тропари се поју овијем редом: васкрсни, празнични, храма и редовнога светога. Кондаци: васкрсан, храма, слава светога и ныњ празника.

Прокимен, апостол, јевангелије и причесна васкрсна, затим светога. Ако по светој правилу није одређено, онда прокимен, апостол, јевангелије и причасна васкрсна.

VI.

П. Како се обавља служба недјелна са службом Господњег или Богородичног празника?

Од. Кад се служба великог Господњег празника случи са службом недјелном, тада се служба недјелна изоставља, и

цијело правило празника обавља се по mineју. Такви празници јесу: Крстов-дан 14 септембра; Рождество Христово 25 децембра; Гогојављење 6 јануара и Преображење 6 августа.

Кад се пак Богородични празници случе у недјељу, служба васкрсна обавља се по октоиху, а Богородична по mineју тако:

1. На малој вечерњи на Господи возвахъ 4. стихире васкрсне. Слава и нынѣ Богородичан празника.

На стиховње једна стихира васкрсна, и друге стихире, које се налазе на стиховње велике вечерње са њиховима припјевима. Слава и нынѣ Богородичан празника. Тропар васкрсан, слава и нынѣ празника.

2. На великој вечерњи. На Господи возвахъ 4. стихире васкрсне и 6. стихира празника. Слава и нынѣ Богородичан празника. Литија цијела празника.

На стиховње стихире васкрсне: слава и нынѣ празника.

На благословење хљебова тропар празника три пут, а Богородице Дѣво не поје се.

3. На јутрењи. На Бог Господь тропар васкрсан два пут, слава и нынѣ празника. Послије катизама сједални васкрсни. Послије полијелеја величавије празника. Затим васкрсни тропари: Ангелскій соборъ удивиси! Ипакѡй васкрсни, сједални празника. Слава сједални полијелеји и њнѣ други сједални. Антифони гласа из октоиха, прокимен и јевангелије васкрсно изоставља се. Затим Воскресеніе Христово видѣвши. Слава молитвами Богородици, и нынѣ то исто; помилуй мя Боже и стихира празника, које се има појати мјесто: воскресъ Исусъ отъ гроба.

Канон васкрсан са ирмосом на 4. Богородици из октоиха на 2. и оба Богородична из mineја на 8. Катавасија по уставу. Послије 3. пјесме кондак и икос васкрсан и сједални празника два пут. Послије 6. пјесме кондак и икос празника. На 9. пјесме припјеву празника не поју се, него се поје: Величитъ дѣша моя Господа. и т. д.

Послије канона екзапостолари васкрсни, слава и нынѣ празника. На хвалите 4. стихире васкрсне и 4. празника. Слава празника, нынѣ преблагословена еси.

4. На часовима. Тропар васкрсан; слава тропар празника и нынѣ Богородичан часова. Кондак на првоме и шестоме часу васкрсан, а на трећему и деветоме празника.

5. На летургији. Блаженны васкрсних 6., а празника 6. посліје малога входа тропари: васкрсен, празника; слава кондак васкрсан и нынѣ празника.

Прокимен, апостоли, јевангелије и причасна прво васкрсна па празника.

П. Обавља ли се овако вазда правило службе васкрсне и Богородичне?

Од. Овакви поредак одређен је вазда уставом, кад се заједно празник Богородичан случи са даном недјељним, и то: празник Рождества Пресвете Богородице 8. септембра; Ваведење Њено у храм 21. новембра; Успеније Богородице 15. августа и празник Сретења, ако он буде прије недјеље митара и фарисеја. Ако се празник Сретења случи у недјељу митаря и фарисеја, или послије, то његова служба обавља се по нарочитој глави устава. Истијем начином тако бива и на празник Благовијести Пресвете Богородице 25. марта. У који год се дан овај празник случи његово правило обавља се по особитој глави устава.

У осталом мање празнике Богородичине, кад се они случе у недјељу, служба се њихова обавља по нарочитој глави устава; или се допуња из опћег минеја онијем поретком, кога смо већ изложили.

П. Има ли још празника, који кад се случе у недјељу, а ми о њима још нијесмо устав расматрали?

Од. Има. 1. У дан недјељни могу се случити празници Богородичини и светијех, као на пр. првог октобра празник Покрова пресвете Богородице и св. апостола Ананија.

2. Неки дани недјељни имају особито правило службе, која се сједињава са службом недјељном; такви су дани:

а), Недјеља пред Крстов дан.

б), Недјеља послије Крстовадне.

в), Недјеља послије 11. октобра у којој се свршава успомена св. отаца, који су били на другом Никејском сабору, т. ј. на 7. васионском сабору.

2. Недјеља пред Богојављењем и послије Богојављења.

3. Недјеља около 16 Јулија, у којој се свршава успомена светих отаца првих шест васионских сабора.

3. У дан недјељни могу се случити још и ови празници, и то: ако се случи 1. јануара у недјељу, то је онда и недјеља послије Рождества Христа, и истодобно и недјеља пред Богојављењем, а заједно с тијем истог дана и празник је Обрезања Господњег и светог Василија Великог.

Не наводећи даље сличнијех случајева празника, можемо закључити у опће, да се овакви случајеви чешће пута догађају;

но устав црквени није пропустио одредити правило за такве прилике, по коме се при доброј пажњи може извршити служба Божија по чину и доброме поретку.

Но кад би ми овдје разложили све те подробности устава црквеног утрошили би сувише времена. А то управ није нужно с погледом на то, што је наша права задаћа, да овијем краткијем уставом изучимо оно, што је најнужније, а у исто вријеме да њим ученику покажемо пут, како ће у великоме Типику моћи наћи све оно, што му је и кад му је нужно у сходнијема приликама. А ово ће свакоме лако бити пронаћи, пошто му је овијем краткијем уставом познат постао основни и главни састав Богослужења, о чему је већ на односима мјестима у њему довољно изложено и објашњено.

(Наставиће се.)

ПРОПОВИЈЕД

коју је говорио на Ускрс у Осјечкој цркви 1899 Л. Богдановић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Христос воскрес! Кад је оно први човјек наговорен и заведен злотвором својим и Божијим — ђаволом, преступио заповјед Божију и ушљед тога изгубио блаженство и он и цијело потомство његово — цио род људски, тада Бог није оставио човјека да сасвим пропадне, него му је — по неограниченој љубави Својој — обећао послати Спаситеља и Избавитеља. И егда приде кончина лѣта, кад се испуни вријеме, Предвјечни Син Божији, Бог Слово, приклони небеса и сиђе на земљу, заче се — уму нашем недокучивим — наитијем Светога Духа у благословеној утроби Пречисте Дјеви Марије, роди се као човјек од Ње, поживље међу људима, и нас ради и нашега ради спасења пострада у вријеме Понтијскога Пилата — драговољно претрпјевши најстрашнију и најсрамнију смрт и источивши невину Своју Крв на Крсту Голготском, — сиђе у хладни гроб, и... славно васкрсе из гроба у трећи дан.

Данас је тај дан, у који славимо славно Христово васкрсење! Данас је дан, кад се узајмице радосно поздрављамо са: *Христос воскрес!* — и: *ваистину воскрес!* — Сей день егоже сотвори Господь, возрадемся и возвеселимся въ оны! Кличе нам св. црква, па кличем и ја с њоме: Радујмо се и веселимо се! Да, радујемо се, јер Христос се ваплоти и вачовјечи, да тешко бреме гријехова наших на Своја плећа прими! Веселимо се, јер Христос крену смрт и „погребеніе“ претрпи, да нас по-

мири с Богом и Оцем Својим и да нас усинови Њему! Радујмо се и веселимо се, јер Он васкрсе тридневан из гроба, да нас отме из чељустии ада преисподњег и смрти вјечне, па да нас усели у — Адамом изгубљено — блаженство!

Како видите, богољубазни моји, Господ Иеус Христос изволи се назвати и бити Спаситељем и Искупитељем нашим из превелике љубави Своје према нама — грјешним људима. Па Господ Иеус Христос и није ништа друго, до сама најчистија љубав! Његов живот, Његов рад, Његова наука, једном ријечју — сва дјела Његова — одишу правом — божанственом љубављу. А врхунац љубави Своје према нама показао је Он тада, кад је на крсту приносио Себе као умилоствивљујућу жртву Богу и Оцу Своме за гријехе наше, и кад је васкрсењем Својим из мртвих сатр'о главу вјечној смрти, и нама широм отворио рајске двери. Зато и опет кличем: радујемо се и веселимо се!

Али Христос не бјеше само извршитељ љубави! Он бјеше и Учитељ и Проповједник најузвишеније и најчистије љубави, какве дотле око не видѣ и оухо не слыша (I. Кор. 2, 9.). Самој љубави према Богу, која бјеше позната старозавјетној цркви, положио је Он најшири основ, јер учаше: *да Бога ваља љубити више свега на свијету*. А љубав према ближњима, и ако бјеше позната старозавјетној цркви, гајила се само према једноплеменицима, па и ту у толикој мјери, у коликој ју ови заслуживаху. Али чујте, какву љубав према ближњима Христос проповједа! Он вели: *љуби ближњег твог као сама себе!* (Мат. 22, 39.). А под ближњим разумијева сваког човјека, припадао он ма којој вјери и ма ком народу. Йубав према ближњем налази свога израза у овијем ријечма св. Писма: *све што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима!* (Мат, 7, 12.), а то ће рећи: ако желиш себи добра, жели и ближњему твоме! Ако чуваш здравље своје, чувај и ближњег твог! Ако браниш част, образ, поштење и имање своје, брани и ближњег твог! Ако си рад, да теби буде твој ближњи добар и наклоњен, буди и ти њему!

Али чујте даље! Христос каже: *љубите и враги вашя, што на српски значи: љубите и непријатеље ваше!* (Мат. 5, 45.) Шта, зар и непријатеље наше и злотворе наше, који нас мрзе, који нас поганим својим језиком клеветају, оговарају, и всяк золь глагољ износе на нас; — који нас вријеђају, гоне, бију, имање отимају, част убијају, који не презају да нам чак и о глави раде, зар и такве да љубимо? — Јест, и њих треба да љубимо, и не само љубимо, него да им и добро чинимо! Јер не зове се оно љубав, ако љубимо само оне људе, који нас љубе; — тако и грјешници чине, — неч је оно права љубав, љубав хришћанска, кад љубимо и непријатеље, и злотворе наше. *Чувајте се*, вели св. Писмо, *да когод коме не враати зло злим, него увијек враћајте добрим и један другом и свима!* (I. Сол. 5, 15. 16.). Такву, ето, љубав проповједа Христос!

Браћо и сестре! Вадворимо такву божанствену љубав, каквој нас учи Христос, у срца наша, а изагнајмо из срдаца наших сваку мржњу, пакост, злобу и вражду према ближњем нашем, који је созданје Божије као и ми што смо, који је по Богу брат наш. Нека нас страх буде и помисли, да један другог мрзимо, да један другом злобимо и шкодимо! Него љубимо се и сложимо се! Помажимо један другог, и добро један другом желимо и чинимо! Јер ако се међусобно љубимо и поштујемо, и туђин ће нас љубити и поштовати. Сјетимо се, да је кратак овај вијек и да сваком сједи смрт за вратом! Зато, љубимо један другог, јер тако ће само *сви разумјети, да смо Христови ученици, ако имамо љубав међу собом.* (Јован 13, 35.)

Наглашујући Вам још једаред заповјед Христову: *имајте љубав са свима!* од срца вам поздрављам данашњи празник свијетлога Христова васкрсења са топлом жељом, да га у кругу вашјех милијех и драгијех здраво и весело проведете, и да *Бог мира и љубави буде са свијема вама,* амин.

ИЗ ОБЛАСТИ МЕТОДИКЕ.

ИММЕ УЧИТЕЉ.

BIBLIOTEKA (Наставак.)

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

О учитељевом читању и диктовању.

Читање служи на то, да се дјеца науче читати правилно, а диктовање да се науче правопису.

При читању имају се узети два облика наставе: 1., саопштавање и 2., облик развијања. Пошљедњи се разликује на упитни облик и на облик изналагања.

При упитном облику учитељ покреће ученика да изнађе истину. Овдје је главно: питање и одговор. Питање може бити катихетично, при чему се истина изводи из знања, што је ученик добио раније. Тиме се истина доводи до потпуног разумјевања. Стара црква је називала катихетиком упуство, да се црквене истине потпуно доставе разуму. Доцнија примјена тога облика у религијској настави звала се катихетика, а сада такав начин назива се катихетичан. Некада се овај облик употребљавао само у религијској настави, али се може врло корисно употријебити и још у многим другим предметима. При овоме облику употребљава се репетиција или понављање, чиме се утврђује оно, што је ученик чуо од учитеља, или што је

учитељ предавао. Осим тога он се зове још и Сократова метода, гдје учитељ покреће ученика да сам пронађе извјесну истину. Она се не може употријебити у основној школи с тога, што је за њу потребна већа зрелост.

Важност уштног облика. — Овај је облик природан зато, што се разговором долази до природности, која је у кући, јер се и тамо разговара, пита и одговара. Помоћу њега дознаје се круг дјечијег знања, којим има учитељ да почне наставу. Упитним обликом учитељ упознаје личне махне, па их исправља и допуњује. Дакле, увлачи ученика у самостално учешће у настави. Тиме се ученици принуђавају да своје мисли правилно уређују и исказују. Удесним питањима даје се веће живости и другим облицима наставе, као на пр. код саопштавања, последије кога учитељ пита дјецу, шта су запамтила. Новији педагози овај упитни облик често су потцјењивали, док су га старији прецјењивали; али ни једно ни друго није добро. У старо доба њега су једино употребљавали у свима предметима, па и ондје гдје су позитивна знања, на пр. у историји, јестаственици, религији и т. д. И мислили су, да је успјех постигнут кад дијете одговара на питања; али ово није истина, јер је одговор допуња мисли у питању изведених, те се често одговара са јест или није. С тога се вара тада и учитељ и ученик. Дакле, најбоље је, да се узме у везу е другим предметима. У I и II разреду не смије се употребљавати као у III и IV разреду, јер у првим разредима нема довољно стечена искуства.

Код овога облика има тешкоћа. Давати правилно питање није лака ствар, јер само правилно питање даје правилан одговор. Да се дају правилна питања, учитељ треба да је прибран и спреман. Често пута дјечији одговори одведу на странпутицу, тако, да се напусти главна радња. Да не би тога било, ваља грађу рашчланити и методички распоредити. Та рашчлањеност и распоређеност види се у ступњима наставе.

Код овога облика поглавите су двије ствари: питање и одговарање, као што смо раније казали.

Питање се зове сваки захтјев, што се може познати не само по захтјеву, већ и по погледу, тону, мимици и т. д. Шта имају ученици да искажу на питање? — Они имају прво да искажу правилан суд, т. ј. да се непотпуно изречени суд у питању правилно и тачно одреди. Таква питања и одговори зову се категорички. На пр.: Ко влада данас Црном Гором? То

је категорично питање и одговор, јер се одговара без двоумљења. У овим случајевима се увијек почиње са „к“ питање.

Кад се питањем захтијева да се потврди са „јест“ или „није“, зову се дијалектичка. Нпр.: Припада ли кит класи риба? — Одговор је: „да“. Дакле, само се једном ријечи одговара, тврди или одбија. Ова питања дају повода да се нагађа механички, те за то се одбијају у основној школи. Ну, ако таква питања покрећу ученика на размишљање, т. ј. мисли на кита, па по његовим особинама мисли: да ли припада рибама или не, онда се могу употријебити. Та питања могу да се употријебе и онда, кад учитељ хоће да плашљиве ученике охрабри. Иначе ова питања нијесу за основну школу.

Питањем се може захтијевати, да се одлучи један од два суда, изречена у питању; нпр.: Је ли школа васпитни завод, или је школа наставни завод? — Та се питања зову дисјуктивна — раздвојна.

По суштини су питања, дакле, категорична, дијалектична дисјуктивна.

Питања се се могу разликовати још по садржини, облику и циљу.

И. По садржини: 1. Може питање тражити, да се одговором искаже подмет једне реченице. Нпр. Ко је убио цара Мурата на Косову? — Обилин. Ко је издао кнеза Лазара на Косову? — Вук Бранковић. 2., Могу питања бити таква, да ученици одговором искажу прирок; н. пр.: Шта ученици раде на одмору? — Играју се. 3. Могу бити таква, да ученици у одговору искажу објекат једне реченице; н. пр.: Чега ће се ученици на одмору играти? — Играће се лопте, клиса и т. д.? 4., Може бити да ученици у одговору искажу особине субјекта. — 5. Може бити да искажу ученици одредбу или дефиницију; н. пр.: Шта је то игра? — Ако ће учитељ да води говор с ученицима, треба да још израна буде спреман, шта ће да пита и шта треба дјеца да одговарају.

П. По облику. Облик може бити: квалитативан, квантитативан, моделитативан и релативан.

Квалитатом се назива, кад се питање разликује на то, да ли је тврђење или одрицање, тј. да ли је у тврђењу или одрицању изречено питање и одговор. Нпр. Је ли земља округла као лопта? — Није. Има ли жеља одређена циља? — Има.

Квантитетом назива се количина изреке, што се исказује у прироку; н. пр.: Људи су смртни. Да ли се цио обим подметов везује за ово, што се прироком каже? — Не. Неки су

људи бесмртни (преносни смисао). Дакле, оvdје је прироком исказано само за неки дио подмета, ако се не узме буквални смисао. Кад би се узело буквално, онда би то важило за цио подмет, те би се одговорило: *Сви су људи смртни.*

Моделитетом се назива начин израде. Да ли се може у сваку кућу улазити с улице? — Граде ли се све куће с димљацима? —

III. По циљу. — Одлика ових питања у томе је, што се њима истражује истина. При истраживању истине могу се узети два начина: или ће се полазити од дјечијег знања, искуства — хеуристична метода — или ће се поћи од погрешног знања — Сократова метода. И један и други начин имају своју важност и треба их употребљавати у настави.

Особина питања.

По својој особини питања треба да буду и јасна и одмјерена и одређена.

1. Питање ће бити јасно онда, кад је чисто, како ваља изговорено; NACIONALNA

2. Кад у питању нема де само фразе непознате, него кад нема ни једне једине ријечи, која би била дјеци нејасна, непозната; CRKNE GORE BURDE

3. Биће јасно, кад је граматички правилно, што ће бити онда, ако упитна ријеч стоји на првом мјесту, на пр. биће правилно овако: Кад је умро цар Урош? а неправилно: Цар Урош кад је умро? CRNOJEVIĆ

4. Кад се употријеби права упитна ријеч: ко, који, кад, како и т. д. На њих треба строго пазити.

5. Биће правилно и јасно, кад је без заплета, просто, без фразирања и околишења. На пр. кад би овако питао: Желио бих да видим, ко би од вас могао, али сасвим лијепо, да одговори на питање: од дјетињству Христову? Ово је околишење и зато је неподесно. Оваква питања надмашају моћ дјечију, и зато се она уплаше и збуне, па не могу да одговоре и на питања, која знају.

6. Питање је јасно и онда, кад је логички правилно; а ово ће бити онда, кад нема противрјечности, као што је у овој реченици: Који би минерали спадали у царство биља? — Питање је логично још, ако је ред ријечи правилан, онакав, како захтијева граматика.

Одмјерена су питања, кад се узимају у обзир односи дјечији, а то ће бити:

1. Ако питање одговара ступњу дјечијег развитка — ако није ни одвећ тешко, ни одвећ лако, већ подударно, што може дијете само да одговара;

2. Ако је питање подударно са *самим предметом* — кад се не удаљавамо од саме ствари, о којој је ријеч;

3. Ако помаже ток наставе, т. ј. ако се налази у реду према осталим питањима.

Питање ће бити одређено:

1. Кад се оно, о чему се пита, оштро истиче тако, да нема двоумице, но да је само један одговор довољан; на пр. Какво је небеско тијело земља? биће погрешно питање, зато што се може одговорити различно: земља је планета, земља је округло тијело и т. д. Напротив, кад се постави овако питање: Какво је небесно тијело земља по томе, што се окреће око сунца? онда се ту искључују сви други одговори, и мора се дати један: Земља је окретница.

2. Биће одређено, кад се два или више питања не дају једно за другим тако, да се могу више одговора добити; јер ученик у том случају не зна, на које ће питање да одговори. Док се друго питање изговори, дијете већ прво заборави и стане се бунити. Нпр.: Како се зваху синови Исакови, и који је од њих добио очински благослов на право првородства? — Али има и таквих питања, која по садржини и облику захтијевају један одговор, јер сасвим јасно истичу оно, о чему се пита. Таква питања с умјереношћу могу се употребљавати (кад је потреба.) Нпр.: Ко је једино мудар и ко једино даје мудрост? — Бог.

3. Кад упитна ријеч или склоп реченични не даје смисао, који би се могао разнo схватити и разумјети. Кад није питање неодређено и без основа, као нпр. овдје: Зашто учитељ награђује ученика? Овдје није истакнута намјера, већ би требало рећи: У којој намјери учитељ награђује ученика!

4. Питање је одређено онда, ако није одвећ опште, кад даје знак, по ком би се схватило и разумјело оно, што се тражи. То су питања која траже дефиницију. Нпр.: Шта се разумије под овим или оним? биће неодређено и непомњиво. Него она се могу употријебити, кад се жели видјети, јесу ли

ученици запамтили оно, што се је предавало, у противном она се не допуштају.

5. Одређено је питање, ако је у ствари одређено, а не само привидно, као нпр : Куда је Бог позвао Аврама? (Да ли у неку земљу, варош, палату итд.)

6. Одређена су питања и онда, кад су потпуна, кад нијесу крња. Таква питања дају повда нагађању и не покрећу дјецу на мишљење. Таква питања допуштају се само у рачуници; нпр: колико пута иде пет у тридесет? то је потпуно, али ради уштеде времена може се рећи: Колико је пет у тридесет? — Не може се допустити овакво питање: Душан Силни умро је у...? (Може се рећи: у постељи, кући, мјесту, години итд.).

У опште при прављењу питања тражи се предострожност: треба се чувати рђавих, неодређених питања, јер она могу чешћом практиком постати навика.

Стављање питања.

У овом послу треба нарочито пазити на ово:

Тешка и лака она, која иду од познатог к непознатоме, треба да долазе најмјешков; нпр. Послије тешког треба да дође лакше, послје истраживања тешког треба да дође рашчлававање.

При прозивању и одговарању треба да има промјене, и с тога ваља пазити на ово:

а.) Свако питање, што учитељ даје, треба да буде управљено на цијелу школу, па тек да се прозове један, који ће да одговори на постављено питање;

б.) Сваки прозвани треба да одговара, а остали да ћуте;

в.) Ако неки од ученика зна одговорити на питање, управљено свима ученицима, прије но што је управљено на једнога, допуштено је да се јави, али само кажипрстом десне руке. Устајања не би требало никако да буде. Али док се испитује ученик, не смије се одобрити јављање. Кад се понавља, такође се не смије одобрити јављање. — По свршеном одговарању не треба рећи: „сједи“, но само дати знак.

г.) Питања не треба давати по азбуци или клупама, зато што дјеца могу прорачунати, кад ће свакоме пасти да говори, те неће редовно учити лекције.

Одговор.

Одговором се назива допуњавање или потврђивање онога, што је изречено у питању. Кад ученик да правиан одговор, знак је, да је схватио оно, за шта се пита.

Правило је, да један ученик одговара; али одговарати се може и у хору, које је допуштено само онда, ако је потребно да се запамти каква реченица или каква изрека важна, или да се понови нека мисао. Одговор у хору потребан је још и у овом случају: ако многи ученици нијесу могли одговорити на стављено им питање, те, да би се утврдило, добро запамтило, допушта се одговор у хору.

Што год је речено о питању, да је јасно, одмјерено и одређено, то важи и за одговор.

Јасност одговора. — Одговор ће бити јасан, кад се чисто, јасно и гласно изговори свака ријеч и то тоном, како се у образованом свијету говори: не смије бити отезања и пјевања. Ако се пак у хору одговара, онда мора бити по такту. При оваквом одговарању потребно је по некад да се учитељ задовољи, кад сви ученици тихо одговарају, а само један гласно одговара. Одговор у хору може се с педагошке тачке правдати тиме, што се таквим одговарањем ученици који теже схватају потпомажу, и што се исправљају они који тријеце ва и то, што се стидљиви привикавају да су слободни.

Даље, јасан одговор биће, ако је логички разговијетан, и ако је граматички правиан. Треба навикавати ученике нарочито у нижим разредима, да на постављена им питања одговарају јасно и у потпуним реченицама, у којима ће се понављати први дио упитне реченице, питања. У вишим класама то није увијек потребно, него се може допустити ученицима да одговарају у скраћеним реченицама, и само кад би извјесне прилике изискивале, треба први начин употријебити.

2. *Одмјереност одговора.* — Одговор је одмјерен онда, када се подудара с развитком дјетињим, кад одговара вези мисли у одмјереном питању, када одговара наставној грађи и наставном предмету.

3. *Одређеност одговора.* — Одговор ће бити одређен у формалном погледу, ако одговара облику питања. На пр.: Ко је варалица? Одговор би био: Варалица је онај, који вара. Али овај одговор био би формално одређен, а требало би да буде овакав: Ко намјерно вара, зове се варалица. Даље одговор ће бити одређен, кад се на питање не одговара само: „јест“ или

„није“, већ се да и разлог *зашто* „јест“ или „није“. — Одговор ће бити још одређен, кад се нагласи правилно, кад се истакне јасно оно, што је тражено питањем.

О обради одговора.

Чим се добије тачан одговор од ученика, треба га обрадити. Он треба да послужи за даље развијање, за даље стављање питања другим ученицима. Обично је, да се на правилно питање даје и правилан одговор. Врло је риједак случај, кад учитељ на правилно питање добије правилан одговор. А ако се то кад деси, учитељ треба да тражи узрок у својим питањима најприје, па тек пошље код ученика.

Одговор ученички треба цијенити по материјалном и формалним правилима: да ли је стварно и формално правилан, или не. — У овоме могу наступити ови случајеви: а.) одговор може бити потпуно правилан; б.) може бити дјелимично правилан и дјелимично неправилан; в.) потпуно неправилан, и 4. сасвим може изостати.

А.) *Потпуно правилан одговор*, и формално и материјално, не треба понављати, већ он има да послужи као полазна тачка за даљи рад. Не Лије од ње добије правилан одговор, може се породити сумња на више начина. Тако се може посумњати, да ли је ученик сам дао одговор, или је случајно одговорио, а у самој ствари не разумије и не зна. Та сумња мора се породити ушљед овога: ако се ученик дуже вријеме премишља; ако прави покрете, којима тражи помоћи од других ђака; ако учитељ држи, да је из полугласних говора у околини нешто дочуо; ако сумња у моћ неког ученика, да је могао дати правилан одговор.

Кад наступи случај, да учитељ ма због чега посумња у одговор, онда треба поступити овако:

1. Одмах треба оштрије посматрати ученика и понова исто питање на њега управити. Тиме ће се, ако није поуздан у знању, поколебати. Ако је одговор његова својина, ово га неће уплашити и поколебати, већ ће опет дати јасан одговор као и прије.

2. Ако учитељ сумња у одговор ученички, он може доћи до увјерења, да ли је то његово знање, ако да питање о истој ствари у другом облику; па и тада ако одговори, престаје сумња.

3. Ако сумња, може тражити од ученика да наведе разлоге, зашто је такав одговор дао.

4. Може тражити од ученика да једном реченицом обухвати и питање и одговор.

5. Може чинити приговоре и замјерке на правилан одговор и очекивати од ученика, да наведе разлоге у одбрану свога одговора. Ако буде навео разлоге, онда је знак то, да је питање потпуно схватио и разумио.

Правилан одговор може изазвати сумњу код учитеља још и у том случају, ако је изговорен без потпуног одушевљења и осјећања, ако је изговорен лакомислено и равнодушно. Ако се ово деси, онда учитељ треба збиљским питањем да доведе ученике до интересовања о ствари, о којој је ријеч.

Даље, учитељ може бити у сумњи о одговору: да ли су га сви ученици разумјели; а посумњати се може по томе, ако ученици нијесу показали никакво учешће у раду, и ако су били немирни.

У таквом случају учитељ треба да поступи овако: ваља питање, на које је добио правилан одговор, да управи на другог, трећег, четвртог ученика, који су били непажљиви или немарни, и тиме да их натера да пазе и да су мирни, или још може да понова управи питање истом ученику и тиме да их принуди да чују, или још да питање разложи са слабијем ученицима.

Б.) *Дјелимично правилан и дјелимично неправилан одговор* учитељ је дужан, у колико му допушта вријеме, да изведе, путем развијања, до правилности. Дјелимично правилан и дјелимично неправилан одговор је онај, који је материјално стварно правилан, а формално или говорно неправилан или обратно. И у једном и у другом случају може бити узрока и до учитеља и до ученика. До учитеља је узрок, ако је питање нејасно, неодређено, тешко и логички неправилно. Да се то отклони, ваља пазити на правила о питању.

Ако је до ученика узрок, онда треба: а.) тражити да ученик понови и питање и одговор; б.) уметнути друго питање, које би олакшавало одговор на прво; в.) тражити да који бољи ученик одговори, јер ће се тако прије доћи до циља.

Може се десити, да је учеников неправилан и непотпун одговор и такав, да буде пропраћен смијехом. Ако је одговор смијешан, учитељ треба то да отклони и сузбије, и то: да ту погрешку одмах исправи, или да брзо постави друго озбиљно питање и на њега да тражи одговор. Овим ће постићи двоје:

1. ако је ученик добар, а невјешт, сачуваће га од стида и плашње; 2. ако није стидљив, но немарљив и лакомислен, таквим сузбијањем упутиће га у границе пристojности.

Ако је формално неправилан одговор, треба што краће да се исправи, упућујући ученика да се сам исправи. У том случају може се овако поступити: 1. да се општријим тоном још једном питање понови, или да учитељ исправи одговор, а ученик да понови; 2. да истакне облик питања, па онда да тражи да ученик понови одговор.

В.) *Пошћуно неправилан одговор* може се исправити, ако учитељ понови питање, па послје тражи да ученик понови одговор; ако тражи да који бољи ученик одговори на то питање; ако узме у помоћ споредна питања и у опште ако се буде служио наведеним средствима. Разумије се само по себи, да је претходно дужан обазрети се, да није до њега кривица.

Г.) Ако је сасвим изостао одговор, учитељ такође треба да види, до кога је одговорност, кривица: или до њега или до ученика. Ако учитељ увиђа, да је ћутању узрок ученикова непажња и јогунство, потреба је да таког ученика укори и застиди пред свима ученицима. Али ако је то било из расијаности, онда треба да привуче ученика раду, а то ће бити, ако му је настава жива, занимљива. — Ако је одговор изостао, што је ученик спор, тром и невјешт, треба бити трпљив и руководити га да нађе правдан пут и да одговори; а ако учитељ баш не зна, учитељ треба да га подојети оним, што му је познато, како би дошао до онога, што му је непознато.

(Наставиће се.)

ПРИЛОГ ОПИСУ МАНАСТИРА ДОБРИЋЕВА.

Приопџио: Леон. Нинковић, Јеромонах.

а) Три фермана са турског језика.

1. Ферман у оригиналном, тачном и вјерном без икакве измјене пријеводу гласи овако: „Од поглавити поглавица поглавице преузвишени и свакој управи достојни и повјерени и Божијим даром подарени мој везиру Босански Валије, Бог Вас сваким добром подарио, и велеучени свакој судбеној струци повјерени и достојни љубински кадије, Бог Вас у знању подржо! Са ово височанственим писмом ставља вам на знање да је Ахмед из села Југовића котара Љубиња обратили се са тужбом мому скуту у

којој се притужују да су свештеници старе цркве Добрићева пролаз воде на њихову млиницу лежећу код воде затворили и тим навратили на њиву и чаир Ахметов лежећи код исте воде и с тиме му проузроковали велику штету те му нанијели да није могао њиву узорат и ливаду покосити за то му на пут станути и фетву од Сеихул ислама предложио, осим тога наводи да је та вода раширила се тако да и путницима пролазити смета. С тога налажем, ако је тако као што се притужује, извидите по праву одлучите те оштету њиве и ливаде извидите и тому на пут станите и вода на млине свјештеника мора само онуда куда је од вајкада пролазила, а не смију кроз друга мјеста воду навраћати и штету на земљу и ливаде наносити и проузроковати. На даље немојте допустити да би когод проти закона поступао, а нити оставите мјесто да би се ове ствари овамо притуживали него се ослоните на ово писмо и поступите.

Писано у Цариграду половицом ђемазије
Евела 1239.“

2 ферман гласи: „Од поглавити поглавица поглавице преузвишени и свакој управи достојни и повјерени и Божијим даром подарени мој везиру Босански Валијо, Бог Вас сваким добром подарио, и велеучени и свакој судбеној струци достојни Цернички кадијо Бог Вас у чину уздржао!

Са овим височанственим писмом ставља Вам се до знања да су жители села Врањског Симиљева и Крстача поднијели тужбу мому величанству у којој се притужују да их спахије више од прописани даћа и пристојба потражују и тиме ји узнемирују и намете постављају те у једно молили да би се тому на пут стане. Ако је пак тако као што се притужују и ако се против прописа од њих више потражује то би поданицима било насиље и неугодност, а то би мани била велика незадовољштина кад би се под мојом заштитом живућим поданицима такве неугодне и незаконите порађивале ствари. С тога налажем, Вам да бисте спахијама припрчили да не смију осим прописани пристојбина и даћа више ништа потраживати и поданицима зулум чинити и узнемиравати ји, а не допустите ниткому да би проти поступао и сиромаше узнемиравео, ослонте се на ово писмо поступите и наредите.

Писато у Цариграду почетком ребуил и ахира 1246.

Како оба прва, тако и трећи до словце гласи у потпуном тексту овако:

3. Ферман. „Од поглавити судија љубињски кадијо Бог Вас уздржо и аго од Требињскога града! Са овим височаственим писмом ставља Вам до знања да је главни свештеник цркве Добрићева лежећи у опћини Попову котара Љубиња у Херцеговини обратио се са тужбом мому величанству у којој се притужује да становници тамошњег котара без ускратно мање плаћају харач а пе имајући никаквих дугова и остатака повјереник за сакупљење харача потражише више од прописа те уједно молио да се тому на пут стане. Обративши се у одвашњу архиву и видив да је сакупљење харача у Босни и њој спојени котар за годину 1212 повјерено мом везиру преузвишеном Мустафа паши а споменути котар Љубиње постоји од Босне те је прописано да ниједна особа без харача остати не смије, и увјетно је да се то по могућности и имању порезати мора, прописани харач после него се наплати више потраживати и другим наводима сиромаше узнемиравати то је против прописа и закона те је потребито наре-

дити те за издату наредбу наложено је повјеренику за сакупљање сви државни даћа мому баштефедару Х. Ибрахим Решиду те стога и налажем, да се по мому налогу поступати имаде, Ви кадијо и аге имадете према имању и могућности безда икада изоставите — тај харач прописати и одмјерити и за наплату настојати, а не дати ниткому да би више потраживао и рају и сиромаше тим узнемирувати, овако знадите и на ово писмо ослоните се. Писато у Цариграду дне 2 Мухарема 1212. :“

в.) Сингелија јеромонаха Партенија Ђедовића, (оваки је наслов, а биће ваљда „сведочанство“ рукоположења).

Сингелија гласи овако: [М. П.] „*Чрѣ мѣрности Нашѣ во сѣѣ наша Свѣдѣтелство ваннаѣ ѡказуемѣз како партениѣ монаха На марта ч: ѡце: со благодатию прѣстаго дѣха рѣкоположихомѣз перко вчатца, второ ѣподѣакона, и вѣѣакона, и дѣвет марта нарочнѣ рѣкопѣложихомѣз впрѣзвѣтера, тогѣ радѣ нарочно дѣетсѣ емѣ око наше свѣрѣчно спечатомѣз писмо, за крѣпкоѣ емѣ свѣдѣтелство ѣ вѣромѣтѣ: в. 1848: марта 9: ѡ Мѣтр Жѣтомѣсликѣ.*“ — Грчки потпис владике.

Ово свједочанство рукоположења значајно је тим више, јер га је издао митрополит Аксентије, као својеручно пошљедне писмо у херцеговачко-захолмској епархији. Митрополит Аксентије био је родом Бугарин из Самокова. Херцеговачко-захолмском епархијом је управљао од 1838—1848 год.; у марту 1848 у ман. Житомислићу рукоположио је пок. Партенија Ђедовића и Шпиридона Вуковића за јеромонахе, а премда је био законито са епархијалне управе звачен и проћеран из Мостара.

Фактима је потврђено, да је владика Аксентије собом однио 12.000 ₺ дуката, а неки веле, да је понио до 70.000 ₺. Огромна свота херцеговачких дуката, жртвованих из Бугарске школе и борба за оцјепљење Бугара од цариградеке патријаршије допринесе Аксентију, те га Бугари за свеца прогласише — и славе га 6 фебруара!

г.) Један рукописни „запис“ на књизи „Театронъ“ — (позор историски извѣљающий) печатаном у Петрограду у Троицко Александринском манастиру, за царовања витешког славног самодржца Петра великога 1724 године.

Запис у вјерном пријепису гласи: „На 3 марта 1778 у Добрићеву ма’стиру Ерцегсвина само нека се зна колико има манастира у Москви: 130: сто и тридес хиљада штоје на писму великије циркава а мирскије циркава: 150: стоипедесет хиљада пред царским дворомъ: имади у двије цркве позлаћене на едном има: 18: трула позлаћени а на другој: 15: петнес на саборној цркви: 8: кубета позлаћени на све: Јовану богослову: 1: едно кубе позлаћено и ту има царѣво звоно шѣс: 6: шѣзака широко: 4: чѣтири пѣди у скаму дебело: 120: стоидвадес људи за коноп тегле: двестиићетерес хиљада воске царѣва врата ћувају има мостъ на води москви има на њему дућана ћемерли: 120: стоидвадес од камена а од дирвета: 8: осамстотина има болара: 70: седамдесет хиљада у свакога ханѣалијѣра похиљаду ханѣалира има манастир прѣсвѣта Троица има та манастир: 7: седам хиљада поповина и у тијем поповинама: 80: осамдесет хиљада воске четрдесет хиљада ћува манастир а четрдесет иде цару на воску има седам галија манастирскије што тргује за манастир има у кијеву св. апостол Андрија има у њему триста свѣтаѣа целокупије на црnome мору

има манастир св. арандијо има у њему калуђера: 5: петхиљада у новом граду: 4: четири хиљаде калуђера у Девећу наанастиру: 6: шес хиљада калуђерица све дивојака:“ Писац овога „записа“ није своје име подписао. Да ли је писац то урадио из скромности? невјероватно је. — Пок. П. Ђедовић, приповиједао ми је, да је писац изложенога „записа“ био покојни Исаије Вуловић, јеромонах М. Добрићева, а родом из Зарјеча.

Пок. Партеније говораше, да је чуо од пок. аци Дионисија Вуковића. да је пок. Вуловић, неколика пута обилазио Русију ради скупљања милостије; као и то, био је нервозан и суров према повјереном му стаду. Шта више, био је велики приврежњик турске владе, а то свједочи следећи догађај: Око 1770—1780 год. једном приликом дође у мая. Добрићево новопостављени требињски бег-Ресулбеговић; Вуловић га прими у најбољем реду.

Послије подулега разговора, настави бег овако: Оче Исаије! Ја сам скоро дошао из Стамбола, наш честити Падишах поставио ме за требињскога забита (заповједника.) Као поглавици града Требиња требало би ми направити нове сараје, али за ту градњу ми не дотјече новаца! Народ је врло јака кобила, настави бег, а ти, оче Исаије, тај народ најбоље познајеш, па сам зато и дошао к теби, да се споразумимо, како би што прије моју жељу испунити могао! —

Саслушавши Вуловић бегову жељну намјеру, одговори бегу овако: „Лако ћемо зато, беже!“ млади бег у највишем веселу, ударивши о Исаија руком по плећима, викну: како, оче, ако Бога знаш? О. Исаија му рече: ево овако беже: Сазови све кнезове и од богатих кућа домаћине ође у манастир. Пак ћемо им цијелу ствар саопштити, те у једно од свакога кнеза и богатијег домаћина, као помоћ за градњу сараја затражити од 50—100 талијера. „А ако одлучно стану и реку, да не дају, рече бег, шта онда?“ Вуловић, му предложи овако: „Узмићу тебе у велику избу *) па онда извадит по једнога кнеза или домаћина; ударит му толико штапа, докле призна дати одређену суму новаца, а остали ће признати драговољно!“ —

На предлог Вуловића, бег разасла заптије по селима. За 2 дана заптије доведоше у ман. Добрићево 60—70 људи и то све кнезова и одличнијех богатијех сељака. Бег са Вуловићем изађе међу окупљене људе, те им своју жељну намјеру изјави. Кад ови чуше, шта се од њих иште, једногласно одговореше, да не могу, бегову предлогу удовољити сиромаштва ради! Бег нареди те их одма у избу све затворе. Првога изведу кнеза Јанковића, из Дубочана, те ударише 10—15 штапа, те овај приста да ће дати бегу паре. — Затим изведу кнеза Мијовића из Бањана, ударивши га неколико пута док и он приста на данак бегу! — Када видјеше остали, шта се од њих ради, обећаше се бегу, да ће сви у речени дан новце предати. На то бег нареди, — те их свијех ослободе затвора. Рок за исплату новаца оставише 1. мјесец дана. У речени дан бегу предадоше паре. Пара је било од прилике до 500 талијера. — Бег том приликом сазида сараје, који дан данас постоје у потпуном реду у Бреговима, у Требињу; а у истијем станују нашљедни потомци Ресулбеговића. —

*) „Изва“ овај је подрум 20 метара дугачак, а 8 широк, цијели је ови подрум сволтан сигом, те изгледа као чартрња или каква подземна катакомба.

Као што је писац при опису ман. Добрићева изразио своју жељу, да је потребно поставити настојатеља у ови манастир, то се испунило: 20 фебруара о. г. дошао је и примио управу с. манастира архимандрит Јевстатије Гађиновић.

Како разни натписи, тако и народно предање не памти, да је овај манастир досада имао архимандрита за настојатеља.

Надати се, да ће кроз кратко вријеме ови запуштени манастир довести у што бољи ред.

КРСНО ИМЕ И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ.¹⁾

Српски народ има пуно својијех дивнијех обичаја, који га одликују од осталијех народа. Ти обичаји служе Србину као тврд темељ против туђинштине. Гдје је та тврда ограда проломљена, ту је Србин, ако га има, тек по имену Србин; па и име његово је кратка вијека.

Један између најљепших српских обичаја јест слава — крсног имена.

Да видимо откуда Србима тај дивни обичај.

Прије но што су Срби примили вјеру Христову вјеровали су, да има више богова, којима су се молили, храмове им подизали и жртве приносили. Осим овијех најједначијех богова свака породица имала је свога домаћег бога, којему је у славу одређивала један дан у години, као заштитнику своје породице.

Кад су Срби примили вјеру Христову, тада су на дане својег св. крштења мјесто тијех домаћијех богова своје заштитнике код свемогућег Бога, Божје угоднике и светитеље, да се они за њих Богу моле и да их од зла чувају и одвраћају, а на добро и прави пут упућују. Те тако они Срби, који се покретише о св. Аранђелу, узеше за свога покровитеља св. Аранђела; а они који се покретише о св. Ђорђију њега и узеше за славу и т. д.

Ето отуда је постала слава — крсног имена код Срба.

Тај дивни обичај српске славе прелази с кољена на кољено, те и сада ми Срби православне вјере славимо крсно име, па и многа наша браћа Срби римокатолици славе крсно име, а нека браћа Срби мухамеданске вјере и данас се сјећају крсног имена, које предци њихови слављаху.

Српска св. православна црква установила је и обред²⁾, који свештеник извршује у цркви и домовима свечарским у славу Божју и онога светитеља, који се слави. Тога дана Србин побожно приступа св. Божјим храмовима са свијећом, пуњем и просфором, моли се Богу за своју срећу и напредак. У дому части пивом и јестивом своје кумове, пријатеље, званнице и намјернике; дава милостињу сиротињи за напредак свога дома, за спасење душе своје и својих преминулих сродника³⁾. Свак се натјече ко

1) Грађа за предавање о крсном имену.

2) Овај обред налази се при крају овог чланка.

3) Ушло је у обичај у Морачи, те на крсно име свака кућа доноси у цркву; пуње, кољиво и чине прекаду умрлима.

ће љепше и побожније ославити своје крсно име. И тако се Србин радује својој слави, како владар у својој палати тако и сиромах у својој скромној колибици.

Слава крсног имена код Срба је од великог значаја, како по религиозно морални живот његов, тако и по народност.

Српска слава укрепљује Србина у истрајности у св. православној вјери; утврђује га у побожности; побуђује га на подизање и украшавање св. храмова у славу Божју и Божјих угодника, а наших заштитника код свемогућег Бога. На дан крсног имена српска кућа отворена је свакоме без разлике, како богату тако и сиромашу, како брату тако и туђинцу.

По народност је значајна, јер је то управо једна особина српскога народа, које нема код осталих не само хришћанстијех, него ни другијех народа, и по томе се може закључити: „гдје је слава ту је Србин“. Сва она племена српска, која славе једнога свеца сматрају се као један род и близника и имају називе свечарске као: аранђеловштаки, никољштаки, ђурђевштаки и т. д.

Српска слава знатно утиче и на одржавање српске народности, јер Србин под притиском туђиншгине може изгубити језик свој и обичаје, али он никада неће изгубити своју лијепу славу, која му и не да, да се одроди од српске народности, која ће га и чувати на вијекове, јер „ко славу подиже, њему Бог и слава помаже“.

Србин је од вајкада славно славио славу, па му је она и помагала. Њену је моћ осјећао наш народ, те је у многијем пјесмама заносно пјевао свом крсном имену. У пјесми „Ко крсно име слави, оном и помаже“ највидније је истакнута вјера у заштитника свога, као и чудотворна помоћ његова оном, који му се с вјером обраћа.

Србин треба да чува обичаје своје, то драгоцено јемство опстанка свога; а на првоме мјесту дужни смо нашу свету славу, коју нам стари наши у аманет оставише, чувати и славити, као и предци наши, па ће нас свемогући Бог и Божји угодниците упутити на прави пут браке слоге и спасења.

Чин шрекаде. Свештеник стави петрахилъ и огласи: Благословенъ Богъ нашъ, за тим покaди хлѣб и вино и све присутне и чита Святи Боже. Иза тога поје: „Богъ Господъ“ три пут. па онда тропар и кондак светитељу. За тим свјештеник благосиља хлѣб и вино, говорећи: „Господи Исусе Христе, Боже нашъ, благослови хлѣбъ и вино сіе Духомъ твоимъ святимъ, всегда нинѣ и присно, и во вѣки вѣковъ. Аминъ“ Онда реже колач и говори: „Ва име оца и сина и Светога Духа. Аминъ“. За тим прелијева колач вином унакрст, говорећи: „Во славу и честь святаго (на пр. св. Михаила) приносимъ ти сія Господи Боже, егоже молитвами прими всещедре жертву сію въ прен беснѣи твой жертвеникъ“. Иза тога обрће колач са домаћином појући: „Святии мученици и т. д. Слава тебѣ Христе Боже: и Исaије ликуј. Онда ломи колач с домаћином и љубећи исти говори три пута: Христосъ посредѣ насъ; домаћин одговара: естъ и будетъ. За тим свештеник постави колач на синију узме крст у лијеву руку и даје свима присутнима од хлѣба — појући: Слава: Молитвами Светитеља. И нинѣ: Молитвами Богородицы. Помилуј нас Боже, па стихиру: Днесъ благодать святаго Духа насъ собра. За тим јектенију: Помилуј нас Боже, у којој помиње и сву кућну чељад — и отпуст.

Поп Милун Меденица, учител.

О ЦРКВЕНОЈ СЛАВИ И ЗАВЈЕТИНИ.¹⁾

1. Црквена слава.

Као год што свака српска породица има по један дан у години, кога особито прославља још од оног дана, кад су њени стари прешли из многобожачке вјере у хришћанство, и као год што све српске школе имају једну општу славу — дан св. Саве, оснивача и патрона српскијех школа — исто тако и свака црква има по један дан у години, кога чланови њени најсвечаније прослављају. То је дан оног светитеља или онај празник, коме је храм цркве посвећен, т. ј. кога је црква изабрала за свога покровитеља.

И као год што сваки српски домаћин свога патрона (крсно име) сматра за посредника између свог дома и Престола Божјега, исто тако и свака црква оног светитеља, коме је храм њен посвећен, сматра за посредника између ње и њеног Оснивача, Господа нашег Исуса Христа, који јој је ударио непоколебиви темељ, као што је и Сам казао: „Созиджу црковъ мою и врата адова не одолѣютъ ей.“

Обично на сваком храму више западних великих врата стоји натпис, којему је светитељу или празнику храм цркве посвећен; а гдје тога нема, сваки може најлакше знати, који је храм цркве по икони тог светитеља или празника, која увијек стоји, (гдје је потпун ред икона), с лијеве стране царских двери на другом мјесту, т. ј. одмах до иконе св. Богородице, која на првом мјесту стоји.

У вријеме ~~Борбе~~ хришћанства, када су незнабожачки цареви древнога Рима мучили свакога правог исповиједника св. вјере хришћанске, кад је сваки мисионар „праве вјере“ морао своју мисију крвљу залити и главом платити — онда су се Хришћани на гробовима тијех мученика скупљали и ту вршили службу Богу, пошто храмова својих нијесу имали, нити су их смјели подизати. Доцније, кад је Цар Константин Велики дао слободу хришћанству, кад је крст постао знак побједе над незнабоштвом у пространој Римској Империји — Хришћани су на гробовима тијех мученика храмове подизали; а из поштовања наспрам истих њима су их посвећивали, те отуда је и постао обичај, да се хришћански храмови посвећују појединим Божјим угодницима.

Св. црква је увијек, као год и данас, најсвечаније прослављала своју славу. Тога дана сви њени чланови похитају, да што већу пошту одаду својем патрону и посреднику код Бога. Служба у цркви буде свечана. Послије св. службе износе се из цркве: крстови, свијећњаци, црквене заставе, икона тог светитеља или празника, кога црква слави, литија и друге свете утвари, које свештеници обучени у одежде обносе три пут око цркве заједно са народом, пјевајући непрестано тропар својем патрону; а милозвучни гласови звона, сједињујући се са побожним пјесмама и молитвама Хришћана, увеличавају у њима побожна осјећања и још више поснажују убјеђење, да заиста „нема вјере боље од хришћанске.“

Послије тога наступа права слава — слава заједничка, гдје се сви чланови поједине цркве сматрају као браћа, гдје је мјесто, да се највећма

¹⁾ Грађа за предавање.

међу њима јавља хришћанско браство и љубав. Та слава траје негдје један, негдје два, а негдје и три дана. Ну св. црква не одаје пошту своме патрону само један, два и три дана. Она му одаје особиту пошту преко цијеле године, у знак чега му на свакој летурђији последије „малог входа,“ поје тропар и кондак, који (тропар) треба да знају сви ђаци основне школе.

Црквена слава свагда је имала и има за Србина великог значаја. Па и у његовим несрећним данима, данима петстогодишњег робовања, она му је била прва и највећа саучесница у његовој очајничкој тузи.

Кад је подозриво непријатељско око забрањивало Србину скупове сваке врсте; кад је био жељан састати се брат с братом, да се о својим нуждама поразговарају, да се један другом изјадикuje на своју злу судбину, те да тако један с другим лакше поднесе окове тешке, а подносећи их, да и начин траже, како да се опросте истих — онда им је добродошла црквена слава, којом су се приликом у братском колу јадници могли видјети, па под изговором, да врше свој вјерски обред, и својој су рани заједнички лијека тражити могли. На таким се скуповима могао чути одјек српских гусала праћен гласом српског пјевача који ређа витешка дјела својих предака, која су га (дјела) подејћала на своју срећну прошлост и одушевљавала на прегнуће и тежњу за срећнију будућност. На таким су се скуповима српски јунаци хватали својим десницама за један мач и чуо им се смјели глас „вјера, вјера“; а српски свештеници давали благослов њиховим намјерама и проклињали оног, који вјеру сломи, а многи и сами били главне чињенице у томе. Таки скупови одржавали су код Србина кроза све вријеме робовања његово име и понос, а српску цркву чували, да јој „адова врата не ододе.“

CRNOJEVIĆ
BIBLIOTEKA
CRNOJEVIĆ

Свака црква има по неког божјег угодника, коме се, обично из неког узрока, завјетовала, да ће му свагда одавати особиту пошту.

Разни догађаји били су узрок, да се црква завјетује ком божјем угоднику, те према томе црквена завјетина долази из разних узрока. Тако, н. пр. дешавало се је, да се Хришћани у неком крају на дан славе појединих божјих угодника избеаве од опасности града, грома, разних болијести и ушљед других разних догађаја, који су на срећу и корист цркве и народа одиграти, па приписујући то све утицају и помоћи оног светитеља, кога су тог дана славили, сви су му се Хришћани у том крају завјетовали.

Исто тако дешавало се је, да на чудноват начин одрже побједу над много јачим непријатељем, па су се Хришћани — из благодарности, што је помогао савладати непријатеља — завјетовали оном светитељу, кога су тог дана славили. Такав један примјер имамо у Васојевићима, који су на св. Александра Невског оджали побједу над Турцима, па су му се сви и завјетовали. Дакле, црквена завјетина код Хришћана јавља се као благодарна жртва.

Дешавало се је и то, да су по неки Срби остављали своју славу, па су таку завјетину за славу узимали; а доцније, схвативши прави значај српске славе, опет су од те намјере оступали.

Као нека завјетина црквена јесте и ношење крстова, када чланови поједине цркве на одређени дан у години носе крстова и друге св. утвари

по цијелој околини, допирући с њима у све своје њиве и житија (усјеје); а то све да им боље роди љетина, па за то и пјевају узгред:

Крестоноше крсте носе, Господи помилуј,⁴
 „Крсте носе Бога моле, Господи помилуј,⁴
 „Да им њиве родом роде, Господи помилуј,⁴ и т. д.

Овај Хришћански обичај у неколико се је сачувао и код Срба Мухамедове вјере, те се и они у неким крајевима, кад се крсти носе, придружују својој православној браћи, или их пак моле, да с кртовима наиђу и преко њихових њива и ујева.

Станко Н. Булатовић, учитељ.

ШКОЛА ВЕЛИЧКА.

Кад је по црногорским границама на све стране грохтала пушка и лила се људска крв; кад Црногорци пружише руку својој једновјерној браћи; кад у многим околним мјестима синуше зраци наше будућности: онда је закудало братско срце и код свих Срба овога краја, да се сједине са својом браћом противу петогодишњег мучитеља српског племена. Али као да не бјеше дошло вријеме, да им се оствари та племенита идеја. Суђено, зар, бијаше да се још сноси несносни јарам грубих варвара! —

Кад неколико сељана, из Велике, опијени том мишљу, отидоше владару Црне Горе, Ђузау Данићу и по повратку донијеше са собом „грбове,⁴ онда Арнаути ударе на село, оплијене га, ношале и побију 19 људи, па се врате, а аге опет почеше узимати „четвртину,⁴ која им у то вријеме бјеше одречена. Трпећи и послје онога грозног насиља, нијесу клонули у нади да је крај томе мучењу и да ће се за то троструко осветити диндушманину.

Колико су тежили за слободом, толико су исто тежили за просвјетом, захваљујући своме пастиру, који је умио рабудити њихов дух и покренути тежњу за школом, као и првацима, који су пред народом ишли и показивали му пут. Тадашњи свештеник, Митар Поповић, ишао је више пута у Скадар, руском консулу, ради народних послова, да би им се што год олакшало, па је уз остало тражио помоћи и за отварање школе.

Кад је он свршио свој живот, 1862 год, трагички, онда је његов син, поп Милосав, у друштву с Радованом Радуловићем и др. поновио молбу претече 1865 године, од стране народа код царско-руског консула Јастребова. Њихова молба нађе одзива и богату потпору: добише 30 наполеона (наполеон је тада чинио 90 гроша).

По повратку код својих кућа, одмах су приступили остварењу замисли. (Најприје су купили кућу за 1100 (хиљаду и сто) гроша; затим су дали 300 гроша за оправку; њима је на име путног трошка дато 270 гроша; деведесет (90) гроша народ је потрошио ради весела. Дакле, из овог излази да је потрошено свега: 1760 гроша. Кад се овоме дода још четири стотине деведесет (490) гроша, који су дати владици грчком на име димњице за поједина лица, која нијесу могла тада платити, с тим, да она пошље „одбору за подизање школе“ врате новац, што није никако

учињено, — онда излази да недостаје још четири стотине и педесет (450) грша. Од овога дато је на зајам појединцима 260 (двјеста шест) гроша, а остатак је понио са собом (190) гр.) Радован Радуловић, који је умро као сужањ у Босни. Међу онима, за које су дате школске паре владици, има таквих, који нијесу оставили по себи порода, али то је мали дио. Међу потоњима нема таквих, него сви имају синова). Но, чим су Турци дочекали то, одмах су ударили на Велику и деветорицу отјерали у родство у Босну. Том приликом хтјели су и попа отјерати, али га спасе владика призренски, који се је тада налазио у Гусињу, год. 1869. — С овим је свршено. Од заробљених неки се вратише, а неки у родству испустише српску душу. Лака им била црна земљица! На небу им душе царовале, кад за свој род не пожалише живота! —

Послије овог нико се више не усуди отворити школу, јер би прошао као и пређашњи.

Тек, кад засја српска слобода и у овом крају и кад се настанише на згариштима, онда би отворен просвјетни дом у Велици, и то, као и свуда, високом милошћу Књаза Господара, који се о свакоме брижљиво стара, особито о напретку повјереног му самим Богом народа. Године 1886. сакупише се малени српчићи из цијелог села да се уче књизи и да науче само оно што је добро, поштено и племенито: да се науче како ваља служити своме Господару и народу. Те године бијаше постављен за учитеља Крсто Радуловић, свршени ђак прогимназије цетињске. Какав је био рад у школи, то моје није да кажем, кад је ревизија то публиковала. Прве године била је школа смјештена у приватну кућу. Друге године била је подигнута зграда, у којој и данас школа постоји. Ова школа не приличи заводу, у ком се васпитава младеж, него више каквој фортици, на што се и смјерало при Грађеву. Ни изближе не одговара захтјевима хигијенским и педагошким. С тога је неопходна потреба, да се прави друга школа; јер иначе она не би постизала оно чему се тежи школом, а то је: да младеж развија хармонијски, како душевне силе, тако и физичне, како се не би једно дозвољавало на штету другога, на пр. душа на штету тијела, чега управо и не може бити, јер „у здраву тијелу здрава је и душа“; него ће држави довати закржљале чланове, а тиме се већ промаша циљ.

Поменути учитељ радио је у школи до 1890 шк. године, а тада је постављен за учитеља Шпиро Срзентић. Он је радио до 1892 шк. године. Од ове, па до 1895 год. школа је престала радити. 1895 год. постављен за учитеља Симо Михаовић, из Полимља. Он је радио до 1896 год., а од тада је био Радуле Стаматовић до ове године. Школа је у почетку имала три разреда, а за вријеме г. Срзентића само два. Послије је било уређено да школа ради наизмјенично са Шекуларем по три године и 1895 дошао је био шекуларски учитељ Симо Михаовић, а тамо је престала радити. Сад је благовољењем надлежних учињена милост Великој, да може имати сталну школу. Овим је велика доброта учињена, јер дјеца, која сврше три разреда, последије школе већином све забораве, па и писање; док дјеца од четири разреда положи дубљи темељ и доцније постају ваљани чак и чиновници. Шта више имало је и учитеља с толико спреме, па су, уз сталну вољу и труд, постизали сјајне успјехе у школи.

У току рада ове школе није било каквих особитости, које би вриједно било споменути, осим то, да је један прошле године учинио придог

школи: дао је једну њиву, која је продата шест стотина (600) гроша. Добротвор се је одселио у Србију прије неколико година.

Велика, 13 марта 1899 год.

Учитељ.

С Т А Р А П И С М А .

Анаџна милостию Бжїею православнї мїтрополїтѣ стѣо рашки приз (М. П.) ренски, њ скендерїски њ прочїхѣ

Благодатию всестагѣ њ животвращагѣ дѣа дана намѣ влѣскѣ чрезѣ стї апостолѣ њ бѣоноснї ѡцевѣ произвести на степенѣ сщєнство њ тако произведохѣ Димїтриа полдїакѣна њ совершена сщєнїка њ пределихомѣ емѣ ендрїа сєи ѡ гвсїнскѣ нахїѣ бївша попѣ макїмѣ. Село плѣвѣ, село новѣ село, Село метехѣ Село велїва Село масница, њ црква да дѣли на поле, ѡ свїнже вїагословенї хрїстїаннї ендрїаши прїмїте ѣгѣ њ частѣ емѣ воздадите њ заслѣга, ѡплаћанте, венчанѣ крѣщенѣ ѡпѣло подвїшнїа всечарско водїцѣ вїрѣ рѣнѣ, грѣдо, ѡкоже дѣслена щѣсте ѡмали, ѡвїчає, коздавати вашемѣ сщєнїкомѣ њ мїрѣ вамѣ бжї.

1832 м'ца їсла 25

(имза)

ѣ пѣћѣ.

Њже по благодатию њ дарѣ все стѣго њ живѣотвращагѣ дѣа дана ѡжєственїмѣ апостоломѣ њ вченикомѣ хрѣтовїмѣ онїхѣ њ трїста њ ѡсамнаєстѣ бѣоноснї ѡци даже њ доднесѣ дрѣго прїмїателнѣ тоѡ благодати мї наслѣднїцї бївше поставлатї разлїчнїа чинї њ степенї црковнїа достоѣ

ившеса слѣжити светомъ ѿтаръ и ми слѣжисмо ѿ
 стѣи храмъ стго георгиа ѿ призренъ того ради
 избраніи есмо поставити Милосава и постависмо
 его анагноста и подиакона діакона и совершена
 с'щеника за ѿ помоѣхъ своимъ родителю попъ Дими-
 тринъ ѿ великъ и за сие даемо емъ ѿво свидѣтел-
 ство ѿвѣрениа ради и миръ вамъ бжи на 1848
 ноембра — 10 призренъ.

* * *

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1897 и 8 години.

(Саопштвава се у изводу.)

Ревизор: **Зарија Вуковић**, учитељ на Андријевицу.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 1. Андријевићка мушка школа.
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Испит је држат 10 и 11 маја 1898 год. и трајао је 13½ сати.

Школа је од 4. разреда: I, II, III, и IV.

У почетку школске године, уписано је ученика: у I. р. 64. мушка
 и 4. жен.; у II. р. 68. муш. и 1. женска; у III. раз. 66 муш.; у IV. раз.
 25. мушких. — Свега: 223. м. и 5. женских.

Изашло их на испиту: у I. раз. 46 муш. и 4 женске; у II. 56 муш.
 и 1 женска; у III. 35 мушких; у IV. 23 мушка. — Свега: 178 мушких
 и 5 женскијех. Дјеца, која нијесу изашла на испит, изостала су у току
 школске године, и то већином због болести и глади, нека због неспособ-
 ности, а два ученика: 1 из I. а 1 из III. р. умрли. —

У овој су школи радиле три учитељске снаге, и то: 1 је држао
 I-ви и мањи дио II-ог разреда; 1 већи дио II-ог и мањи дио III-ег
 разреда, а 1 већи дио III-ег и цио IV-ти разред. Пошто је школу овог
 пошљедњег испитивао други ревизор, то се овај извјештај односи за млађе
 разреде.

Испитано дјече у појединим предметима:

Из вјеронауке: I. р. 8; II. 9; III. 4.

„ српског језика: I. р. 10; II. 8; III. 4.

„ славениког језика: II. раз. 9; III. 3.

„ рачуна: I. р. 10; II. 8; III. 4.

„ геометрије: III. раз. 3.

„ земљописа: I. р. 12; II. 8; III. 3.

Из историје Срба: Ш. раз. 3.

„ познавања природе: П. р. 8; Ш. 3.

„ позн. и њег. човј. тијела: I. раз. 13; П. 9; Ш. 3.

Успјех показан о испиту:

Из вјеронауке: I. раз. 5; П. 5; Ш. 5.

„ српског језика: I. р. 5; П. 5; Ш. 5.

„ славенског језика: П. раз. 4 $\frac{1}{2}$; Ш. 4 $\frac{1}{2}$.

„ рачуна: I. раз. 5; П. 4 $\frac{1}{2}$; Ш. 4 $\frac{1}{2}$.

„ геометрије: Ш. раз. 4.

„ земљописа: I. раз. 4; П. 4+; Ш. 4+.

„ историје Срба: Ш. раз. 5.

„ познавања природе: П. 4, Ш. 5.

„ Познавање и њег. човј. тијела: I. раз. 5; П. 4+; Ш. 4+.

„ краснописа: I. раз. 3 $\frac{1}{2}$; П. 4; Ш. 4.

„ цртања: I. раз. 4; П. 4; Ш. 4.

„ пјевања црквеног и народне пјесме: I. раз. 3; П. 3 $\frac{1}{2}$; Ш. 4.

„ гимнастике и војничког вјежбања: I. раз. 4; П. 4; Ш. 4.

„ чистоће школе, ношње и држање дјецe: I. раз. 4; П. 4; Ш. 4.

„ дисциплине: за све три разреда 5.

И ако је испит учињен прије одређеног рока, предмети су према наставном плану израђени у довољном обиму и потпуности.

Рад је у школи отпочет 24 септембра. Рађено је у школи дневно по 5 сати, а преко цијеле школске године 123 дана.

Дјеца сама нијесу остављана у школи. Држана су два родитељска скупа: први при уписивању дјецe у школу, и на њему говорено: о уредном посјеђавању школе и о родитељским дужностима спрам школе и своје дјецe; други скуп држан 14 јануара, и на њему говорено: „Навика је друга природа,“ дакле о томе шта чине добре, а шта рђаве навике код дјецe.

Дјеца ове године нијесу извођена на височија мјеста, као обично, због рђавог времена, и испита, који је раније учињен; у ближња мјеста више пута извођена и занимала се природ. наукама и земљописом.

Дјеца нијесу могла школу уредно посјеђавати: у почетку због болести „фруса“ и лоших зимских времена, а с прољећа због глади.

Учитељ I-ог и мањег дијела П. рез. свршио Богословско-учитељску школу у Призрену; постављен за привр. 1889. а за сталног 1890. Учитељ П. и мањег дијела Ш. раз. свршио Богословско-учитељску школу на Цетињу; постављен за привременог 1892. а за сталног 1893. године.

Способност обојице учитеља је више врло добро, и поједнако су оспособљени за све разреде. Владање и држање у школи и изван школе одличног су, а тако и трудољубља.

Метод обојице похвалан је. Сва је настава очигледна и добро распоређена, те се удешава прама нарави и схваћању саме дјецe, чиме се и навикавају ученици на саморадњу и правилно расуђивање. Добро су пазили да образују ваљане карактере код ученика, што се познаје по одговорима саме дјецe, и правилном суђењу о стварима разне природе. — Односи њихови — учитељски — према школској дјеци били су правилни и правични, очински и наставнички, а казне благе и умјерене.

Учитељи су на квартиру код својих кућа, које су им у близини школе, коју су уредно посјеђавали, а тако исто и цркву.

Протоколи се налазе у добром стању, осим годишњег, који је дугом употребом у повезу покварен, те га треба поправити; остали протоколи у добром су стању и на вријеме уређени.

Прихода је било у овој години фиор. 260. 55¹/₂ новч.
Расходовано је — — — — — " 182. 74¹/₂ "

Остаје фиор. 77. 81¹/₂ новч.

У овај расход улазе 62. фр. које је школа цркви дуговала и платила.

Школско здање налази се у добром стању, као и двије учионице у њему, а трећа, која је у приватној кући, врло је незгодна, нарочито због велике влаге, која долази од млинског јаза, те иде поврх саме куће.

Школа има следећа учила: глобус, телуриум, геометр. тијела, природописне слике, са сликама за очигредну наставу и мапа Јевропе.

Бапта је школска засађена шљивама, те се за поуку дјече не може употребљавати.

Капетани ове школске општине вршили су дужности према школи врло добро, а мјесни школски надзорник одлично.

2. Колашинска мушка школа.

Испит је држан 14. и 15. Маја, 1898 год. и трајао 15¹/₂ сати.

Школа је од 4. раз. НАЦИОНАЛНА IV-тог.

Ученика је било уписано у почетку године:

У I. раз. 41. муш. 3. жен.; у II. р. 24. м. 1. ж.; у III. р. 15. м. 2. ж.; у IV. р. 25. м. 1. ж.; свега 109 м. БУРЂЕ

Испиту присуствовало:

Из I. р. 36. м. 2. ж.; из II. р. 21. м. 1. ж.; из III. р. 14. м. 2. ж.; из IV. р. 20 м. 1. ж. CRNOJEVIĆ

Свега испитано: 91. муш. 6. жен. — Сва су дјеца православне вјероисповиједи.

У течају школске године изостало их од школе: 14. муш. 1. жен., и то: због болести, глади и рђавог владања.

Повторавале разред: из I. р. 4. уч., а из II. 1. уч.

Испитано дјеце у појединим предметима:

Из вјеронауке: I. р. 8; II. р. 5; III. р. 4; IV. р. 4.

" Српског језика: I. 7; II. 5; III. 4; IV. 4.

" Словенског језика: II. 5; III. 3; IV. 3.

" Рачуна: I. 7; II. 4; III. 4; IV. 4.

" Геометрије: III. 3; IV. 3.

" Земљописа: I. 6; II. 5; III. 3; IV. 3.

" Српске историје: III. 3; IV. 3.

" Поз. природе (с физиком у IV р.): III. 4; IV. 3

" Поз. и њег. чов. тијела: I. 7; II. 4; III. 4; IV. 3.

Успјех показан о испиту;

Из вјеронауке: I. р. 4¹/₂; II. р. 4¹/₂; III. р. 5; IV. 5.

" Српског језика: I. 5; II. 5; III. 5; IV. 5.

" Словенског језика: II. 3¹/₂; III. 5; IV. 5.

- Из Рачуна: I. 4; II. 5; III. 5; IV. 5.
 „ Геометрије: III. 4; IV. 4^{1/2}.
 „ Земљописа: I. 4; II. 4^{1/2}; III. 5; IV. 5.
 „ Српске историје: III. 5; IV. 5.
 „ Поз. прир. (с физ. у IV. р.): III. 5; IV. 5.
 „ Поз. и њег. чов. тијела: I. 5; II. 5; III. 5.
 „ Краснописа: I. 3+; II. 3; III. 4; IV. 4^{1/2}.
 „ Цртања: I. 4; II. 4+; III. 4+ IV. 5.
 „ Пјевања црк. и нар. пјес.: I. 4; II. 4. III. 5; IV. 5.
 „ Гимнаст. и в. вјежбање: I. 4; II. 4; III. 4; IV.
 „ Чистоће: школе, нош. и др. дј.: I. 4; II. 4; III. 4; IV. 4.
 „ Дисциплине: I. 5; II. 5. III. 5; IV. 5.

Укупни годишњи успјех постигнут:

У I. р. врло добар.

У II. р. више врло добар.

У III. р. Одличан.

У IV. р. Одличан.

Сви су предмети израђени довољно и у потпуном обиму према „Наставном Плану“.

Рад је у школи отпочео 1. Октобра; дневно је рађено по 5^{1/2} сати, а преко цијеле школ. године 126. дана.

У овој школи радила су два учитеља; 1. је држао два млађа, а 1. два старија разреда. Обојица су школу уредно посеђавали, без да су и мало саму ђецу остављали у школи.

Држана су 2 редовна скупца; први у октобру и на њему говорено „О домаћем васпитању у опште“; други 14. јануара, на којему је говорено о значају истог дана.

Дјеца су трипут у петљу извођена и занимана природним наукама. — Учепници су у почетку године школу добро посеђавали, а с прољећа узроком глади доста слабо.

Управљајући учитељ вршио је своју дужност одлично; његов одношај са другом био је најповољнији. — Учитељ млађих разреда свршио је 4 разреда гимназије на Цетињу и Богословско-Учитељску Школу у Призрену, а учитељ старијег разреда Богословско-Учитељску Школу у Призрену. Прво је постављен за привременог 1896, а за сталног 1897 године; други је постављен за привременог 1889, а за сталног 1890 год.

Способност учитеља млађих разреда врло је добра, а учитеља старијих разреда одлична. Владања и држања у школи обојица су похвалног. Код учитеља млађих разреда, као врло млада, има несташлука, који му је природом урођен, те би могао бити сталнији и постојанији. Оба су трудољубља одличног, нарочито учитељ старијих разреда, који скоро у томе и прећерује.

Код учитеља млађих разреда примјећује се да дјецу није навикао на правилно читање, јер више читају на памет, но што их књига руководи; осим тога наводи одмах дијете да каже оно што се пита, и сам му у пола каже, не остављајући га да само мисли и расуђује.

Метод учитеља старијих разреда похвалан је; све му је правилно, овигледно, распоређено и удешено према дјечијем схваћању и нарави. Код учитеља млађих разреда такође је добро, осим примјећеног код читања и

његовог помагања дјетету при исказивању мисли. — Оба су се учитеља старали да код својих ученика образују ваљане карактере, што се види по дјечијем правилном суђењу о разним стварима.

Казне над ученицима биле су благе и умјерене, без икакве прећурности. — Протоколи се налазе у добром реду и сви су у своје вријеме уређени.

Протоколи о приходу и расходу школском нијесу нађени уредни прошле школске године, те је главни школски надзорник наредио, да му се пошљу на Цетиње, пошто се исправе и уреде; но пошто то не бјеше учињено, т. ј. не послати на преглед главном надзорнику, и пошто и ове године бјеше неспоразум између бившег школског надзорника с једне стране, а народа и садањег мјесног надзорника с друге, — то сам наредио, да се овог љета на сваки начин пошљу главном школском надзорништву. Колико је било прихода, то нијесам могао дознати, зато што рачуне с бившим школским надзорником нијесу пречистили, а расхода је било фиор. 188 и 51 новчић.

Здање школско тако је слабо и неуредно да га никако не би требало за школу употребљавати; на исто се сваке године троши велики новац, и та поправка не може трајати ни пола школског течаја. За исто се у неколико година толико потрошило, да би се за ту суму лијепа школа направити могла.

Баште школске при овој школи нема, осим мало простора, који служи дјечи за одмор између часова.

Капетан је вршио дужност према школи добро, а мјесни школски надзорник, по његовој енергији вршио би своју дужност одлично, кад би му мјесне власти помагале у стварима, који се од њих траже.

3. Блатинска мушка школа (Морачка нахија).

Испит је држан 16. маја 1898. год. и трајао $8\frac{1}{2}$ сати.

Школа је од три разреда: I, II и III.

У почетку школске године уписато је ученика: у I. разреду 68. мушких и 1. женско; у II. разреду 23 мушких, а у III. разреду 6 муш.; свега учен. 97. мушких и 1 женско.

Ишао их на испиту:

Из I. разреда 58. мушких и 1. женско; из II. разреда 13. мушких а из III. разреда 6. мушких ученика, — свега ученика 77. муш. и 1 ж.

У течају школске године изостали из I. р. 10. уч. из II. 10. и то сви због болести, неспособности и сиромашног стања.

Испитано дјеце у појединим предметима:

Из вјеронауке: I. р. 14; II. 4; III. 2.

„ Српског језика: I. 12; II. 4; III. 3.

„ Словенског језика: II. 4; III. 3.

„ Рачуна: I. 14; II. 4; III. 2.

„ Геометрије: III. 2.

„ Земљописа: I. 10; II. 3; III. 2.

„ Српске историје: III. 2.

„ Поз. природе:

„ Познавање и њег. човјеч. тијела: I. 12; II. 3; III. 2.

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: I. р. 5; II. р. 5; III. р. 5.
 „ Српског језика: I. 5; II. 4^{1/2}; III. 4.
 „ Словенског језика: II. 3+; III. 4—.
 „ Рачуна: I. 5; II. 4+; III. 4+.
 „ Геометрије: III. 4.
 „ Земљописа: I. 5; II. 5; III. 4.
 „ Историје: III. 4+.
 „ Позн. природе: II. 4; III. 4.
 „ Поз. и њег. чов. тијела: I. 4; II. 4+; III. 5.
 „ Краснописа: I. 3+; II. 4; III. 4^{1/2}.
 „ Цртања: I. 4; II. 4; III. 4.
 „ Пјев. цркв. и нар. пјес.: I. 4; II. 4; III. 4.
 „ Гимнаст. и вој. вјежб.: I. 4; II. 4; III. 4.
 „ Чистоће: сви разреди 4.
 „ Дисциплина: сви разреди 4^{1/2}.

Укупни годишњи успјех постигнут: у сва три разреда више врло добар.

Предмети су према „Наставном плану“ сви израђени у довољном обиму, сасвим потребним објашњењем, чему би се тешко било надати, код оваког великог броја школске дјеце.

Рад је у школи отпочет 8. октобра; дневно је рађено у школи по 6^{1/2} сати, а преко све школске године, учињено је 134. радна дана.

Учитељ је школу уредно и марљиво посјеђавао, осим што је изостао 4 дана, због неке варнице, при којој га је суд од школе обуставио.

Држао је први родитељски скуп 1 новембра, на ком је говорено „О уредном посјеђавању школе.“ Дјеца су више пута извођена у шетњу, и занимана земљописом.

Ученици су школу уредно посјеђавали, што им свједочи и постигнути успјех.

Учитељ је свршио 4 раз. гимназије у Биограду, а постављен је за привременог учитеља у почетку ове школске године.

Способност овог учитеља врло је добра, нарочито кад се узме као почетник. Његово владање и држање као и трудољубље, које је сваке хвале достојно, надокнадиће овом учитељу што није свршио који виши педагошки завод, само ако устраје у том труду и марљивости.

Предавање му је методично; пуно очигледности, стварности и разумљивости; те су према овоме дјеца навикнута на саморадњу и правилно мишљење и расуђивање. Учитељ се је очински односио према свој школ. дјеци, што се и тражи од правог наставника; осим тога његове казне над дјецом биле су врло благе и умјерене.

Учитељ је на квартиру код мјесног школ. надзорника, коман. Драгише Перкова, а то је у близини саме школе, што му је и припомогло, те је школу уредно посјеђавао.

Протоколи су уредни и на вријеме су уређени. Прихода, који је купљен по закону било је — — — — — фиор. 167 и 40 новч.

Расходовано је на школске потребе	—	—	„	135	„	51	„
те претијече за идућу школску годину	—	—	„	31	„	89	„

Будући овђе нема нарочито прављене школе, што је ово прва година њеном отварању у овом мјесту, то исто није подесна за школски рад;

међу тим мјесном свештенику, који је своју кућу, као и један комад земље овом племену бесплатно, за ову годину уступио, нека служи на част, као што му је и ово племе благодарно. Ово је племе потребно да се овђе одобри стална школа, које и заслужују по њиховој жељи и свесрдном заузимању.

Ком. Драгиша, кап. Малин и цијело племе моле надлежне просвјетне власти да им дозволе и пошљу „план“, по ком су готови да направе школу, која је заиста и врло потребна на овом мјесту.

Учионица овогодишње школе износи куб. м. 128, те припада на сваког ђака, по уписаном броју, по 1·3 куб. м.

Будући при овој школи нема никаквих учила, то је са мјесним школским властима прописано да се набаве сва потребна учила.

Као главна незгода, која је раду школском сметала, била је болест „фрус“, који је напао ову школску дјецу.

Капетан је вршио дужност спрам школе: врло добар, а мјесни школ. надзорник: одлично.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К .

Приложници. — *Милија Велићин Буришић* са супругом *Новком* за душу своју и својих приложио је једно звано храму Светога Јована Крститеља у Влаховићима, у Ровцима, од 130 фиорина вриједности.

Острошка свечаност. Као вазда тако и две године окупио се је силни народ, да се поклони великом српском Свјетитељу и Чудотворцу Св. Василију.

Како горњи тако доњи манастир бијаху дупком пуни побожнијех поклоника трију вјера, са свијех страна српства, из Херцеговине, Босне, Боке и Старе Србије, а за наше домороце и не говоримо.

Само што је киша мало сметала, иначе све је текло у најбољем реду.

Као владин преставник ове године био је г. војвода Илија Пламенац, војни министар, а од стране духовне власти био је г. Митрополит Митрофан Бан, који су два дана прије свечаности стигли у манастир.

Произведен за архимандрита. — На Тројичин дан ове год. при св. литургији у доњем острошком манастиру Његово Високопреосвештенство г. Митрополит Митрофан благоизволио је произвести на чин архимандрита часног г. *Петронија Рајчевића*, досадашњег игумана овог манастира за његово ревностно вршење повјеренијех му дужности.

Доиста сво одликовање обрадовало је сваког пријатеља и поштоватеља вриједног старине, те му и ми од срца честитамо ново заслужено достојанство.

Ср. Карловци, 4 јула. — Данас је на свечани начин извршено посвећење владике Митрофана Шевића у присуству многобројне публике из сусједног Новог Сада и бачке српске дијецезе. Особито је многобројно био заступан свјетовни и калуђерски клир. Велика литургија, коју је служио патријарх Бранковић уз асистенцију владика Николића и Богдано-

вића са дванаест других свештеника митрополије, трајала је три сахата. Пошто је владика обичајним свечаним начином био опремљен инсигнијама његова достојанства изрекао је он наступну бесједу, којој су слушатељи дуго повлађивали. Владика је захвалио најприје божјој милости, која га је позвала на тако високо мјесто, а за тимем Њег. Величанству за повјерење, доказано одобрењем његова избора, на што је обећао, да ће бити непоколебљиво вјеран Цару-краљу и династији и патриотски одан љубљеној угарској домовини. Патријарху је изрекао владика своју благодарност, те га увјерио, да ће снажно подупррати његове тежње, што смије рају на добро српске цркве и народа. Исто је тако захвалио члановима епископског синода, који су њега чедног сурадника у винограду Господњем, сматрали за достојна своје топле и дјелотворне братинске љубави, те га к себи подигли. Ватреним ријечима поздравио је владика заступнике своје дијецезе, особито своје драге Новосађане, међу којима се он родио и одрастао. На то је примио владика у синодалној свечаној дворани патријархове палаче честитке власти, корпорација и заступника своје дијецезе и многобројних пријатеља. Свечаност се завршила свечаним обједом, што га је дао патријарх Бранковић у почаст новог владике. После трећег јела устао је патријарх и изрекао заносну здравицу на носиоца свете угарске круне, коме је захвалио у име синода, клира и народа за милост, што ју је доказао, потврдивши Шевићев избор. Присутници су патријархову здравицу, која је завршила са „Живно Цар-краљ!“ стојећи слушали, а попратила ју је пуцњава из прангија. Другу је здравицу наздравио патријарх угарској државној влади и њезину шефу мин-председнику Селу, којему је захвалио за његову добротност. Трећу је здравицу наздравио патријарх своме најмлађему брату у звању, владици Шевићу, који је на то захвалио патријарху и владикама за њихово повјерење („С. Л.“).

CRNE GORE ĐURĐE

GRNOJEVIĆ

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

К. Ц. ГЛАВНО НАДЗОРНИШТВО
ОСНОВНИЈЕХ ШКОЛА

Број 1098.

Цетиње, 7 Јула 1899 године.

Господи учитељима и учитељицама К. Ц. Основ. школа.

Петнајести члан закона о уређењу учитељскијех плата од 1897 године гласи: „Учитељ, који буде на својој кући, добија фор. 50 мање плате.

Ако се више мјештана пријави за то мјесто, првијенство има онај, који је боље владање и бољи успјех у школи постигао.“

Но сад има већ и таквијех случајева, гдје више мјештана с једнаком спремом, владањем и успјехом, пријављују се за једно и исто мјесто. Осим тога има случајева, да неки и с бољом спремом нијесу могли добити службу у својем племену или мјесту због тога, што је то учитељско мјесто раније заузето.

За ово поднешене су многе молбе и жалбе просвјетној власти од стране учитеља. Да би исте престале, а свакојему учитељу било право, допуњује се 15 члан закона са шљедећим:

Учитељ, који је учитељствовао три године код своје куће, уступа мјесто ономе учитељу — кад би ови то на вријеме сам затражио — који је из истог мјеста или племена, а који је учитељствовао у другом мјесту и постигао једнаки успјех с овијем. Ово ће бити по реду и наизмјенице за све оне учитеље и учитељице, који би били из исте школске општине. У случају да који од дотичнијех учитеља-ица, не постигне тражени успјех у настави и владању, онда не може добити жељено мјесто, док се стално поправи.

Нови кандидати добијаће ново или упражњено учитељско мјесто код своје куће по првијенству свршене науке и њихове свјedoцбе, а у случају једнакости и једног и другог имаће првијенство онај, који је сиромашнијега стања, ако су и у томе једнаки онда онај, који је годинама старији.

По наредби г. Министра Просвјете

Главни Школски Надзорник

ЂУРО ПОПОВИЋ.

Из Гимназије и Богословско-Учитељске Школе. — У првом реду Гимназије било је: првог реда с одликом 5 ученика, првог реда 19, другог реда с поправком 19, другог реда без поправке 2, трећег реда 9; свега 54 ученика. Општи успјех у првом раз. био је готово добар. У другом

разреду Гимназије било је: првог реда с одликом 5 ученика, првог реда 8, другог реда с поправком 13, другог реда без поправке 2, трећег реда 4; свега ученика 32. Општи успјех добар. У трећем разреду било је: првог реда с одликом 6 ученика, првог реда 17, другог реда с поправком 7, другог реда без поправке 3, трећег реда 1; свега ученика 34. Општи успјех више но добар. У четвртном разреду било је: првог реда с одликом 1, првог реда 12, трећег реда 4; свега ученика 17. Општи успјех добар

У Богословско-Учитељској Школи у првом разреду било је: првог реда с одликом 2, првог реда 11, другог реда с поправком 3; свега 16 ученика. Општи успјех близу врло добар. У другом разреду било је: првог реда с одликом 6, првог реда 2, другог реда с поправком 4, 1 није полагао испит због болести; свега ученика 13. Општи успјех врло добар.

Из института Царице Марије. — Школска година завршена је у овом заводу свечаном службом и благодарењем 13 јуна. Ове је године свршило шестогодишњи течај њих 6 ученица и добиле су дипломе на звање учитељица народнијех и средњијех женскијех школа. Успјех уопште био је врло добар.

Српска виша дјевојачка школа у Новоме Саду, славила је о Духовима 1899. двадесет и пет година од својега постанка.

Распоред прославе: 1. Трећи дан Духова, 8. (20.) јуна у 10 сати прије подне састанак је у згради срп. више дјевојачке школе и полазак у св. саборну цркву на свечано Благодарење. Послије Благодаренија освјећење дозидане зграде ове школе, а затим прославила се успомена двадесетпетгодишњице завода, по овом распореду: 1.) Предсједник срп. правос. цркв. школске општине, г. Петар Попадић поздравља присутне и предаје нову зграду наставничком вџору. 2.) Управитељ Аркадије Варађанин држи свечани говор. — 3.) Ученице пјевају пјесму у славу школе. — 4.) Пригодну ријеч говори Олга Вученовићева, ученица IV. разреда. — 5.) Прегледање изложбе женских ручних радова и цртања ученичких у посебним просторијама.

11. Исти дан у 5 сати по подне приредиле су ученице српске више дјевојачке школе у славу 25 годишњице забаву с игранком у просторијама грађанског стрелишта.

Распоред забаве у стрелишту. Први дио: 1) „Пролог“, говори Анка Васиљевићева, ученица IV. разреда. — 2) „У славу школе“, прославна пјесма, пјевају ученице. — 3) „У гори“ уз пратњу гласовира пјевају ученице. — 4) „Фантазија ческих напјева“ на виолини и цитри свирају Милена и Ангела Јовичићева, ученице III. разреда. — 5) „Муње и громови“ од З. Ј. Ј. по напјеву српских народних пјесам пјева уз гитар и пратњу збора Видосава Рајкова ученица III. разреда. — 6) „Јагње моје“, уз пратњу гласовира пјевају ученице. — 7) „Три југославенске арије“ од Р. Лефлера, свира на гласовиру Олга Љубиша, ученица IV разреда. — 8) „Шта ја волим“, уз пратњу гласовира пјевају ученице. — 9) Српске народне игре с пјевањем изводе ученице. — Други дио: Игранка. —

Честитамо!

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Приказ. Монаха *Саве Хиландарца Света Гора*, превео *Ђура Б. Димић*, професор. Биоград. Српска краљевска државна штампарија 1898.

Што је мени знано, о Светој Гори била су написана до сад на српском језику два омања дјелца, једно: сликара Димитрија Аврамовића у половици овог стољећа, а друго: блаженопочившег митрополита српског Михаила из год. 1886. Дјелца та, и ако су била само врло кратки и непотпуни описи светогорских манастира и њихових светиња, написана за ширу читалачку публику, читала је српска читалачка публика с великим интересом. Слађе лектире и нема за српски народ од популарно написаних описа православнијех светиња! Но данас смо сретни, да имамо на српском језику и треће — не дјелце — но читаво дјело о св. Гори, које се с пунијем правом може назвати најбољим и најсавршенијим; ... дјелом тако занимљивим, да га читалац не може тако ласно оставити, кад га једном почне да чита. Најновије ово дјело не обухвата само просте и кратке монографијце светогорских манастира, него оно садржи у себи богати земљописни, историјски и археолошки материјал, који је зналачки и умно обрађен. А дјело то, коме наслов горе исписасмо, написао је и штампао на њемачком језику учени монах Сава Хиландарац, с којим ћемо послије упознати наше читаоце, а превео га на српски језик професор Ђорђе Б. Димић.

Дјело ово, књига ова, подијељена је на 4 одејек, од којих сваки за се представља неку цјелину, а сви скупа стоје они међусобно у узајамној свези.

Већ по првом одејеку примјекнује се, да актор ове књиге није обичан описивач, но писац озбиљан, научан и савестан и изобразан. У првом одејеку, који носи наслов „*физички земљотис*“ говори он о имену Свете Горе код разнијех народа, о површини, каквоћи и плодности тла светогорскога, затим о клими, флори и фауни и о температури у појединијем појасевима Свете Горе у разним мјесецима године. Најзад наводи статистичке податке о броју калуђера у год. 1885, а завршује споменом о старим насеобинама, и старим градовима, који цвјетају на Светој Гори, дск је незнабоштво доминирало на њој.

Упознавши читаоца са географским и древним историјским однопајима Свете Горе, у другом одејеку, који носи наслов „*историјски преглед великих браштвава*“, автор излаже доцнију историју Свете Горе, од како се она просвјети свјетлошћу Христове науке. У овом одејеку понајприје пам автор прича, да је ејеме хришћанске вјере на Светој Гори посијао свети равноапостолни цар Константин велики, а нешто доцније и цар Теодосије велики. У даљем свом излагању говори автор о напдајима Хунā и Аварā на Свету Гору у VI. — и Арапā у VII. вијеку, о почетку калуђерског живота и првим манастирима на Светој Гори (VII. в.); о првом уставу за калуђере, одобреном од цара Јована Цимискија (970—972.); о начину живота првих калуђера, о доласку првих Руса — калуђера на Свету Гору (1143 г.), о доласку Св. Саве и Св. Симеона, о животу и раду њихову (врло опширно; о св. Сави говори још и у четвртном одејеку на стр. 311, 12 и 12). Надаље говори о секти хезихастā (строгих пустињака), која је грчкој цркви много главобоље задавала, о доласку цара српског

Душана и његове жене на Свету Гору (1347—8), о богатим даровима, што га светогорским манастирима учинише: српска царица Милица, деспот српски Ђурађ Бранковић, деспотица српска Анђелина и влашка кнегиња Роксанда, за коју се зна, да је потпомагала и српске манастире у Славо нији! о првој школи „светогорској академији“ у манастиру Пандокрадору (1753 г.) и њеном ректору ученим грчком свештенику Евгенију Булгарису. Напокон говори о тешким и мучним дневима за светогорске манастире у вријеме грчког устанка за слободу (1821—30), о покушајима ковања новца за устанике (у Кареји) и лијевање куршума (у ман. Есфигмену) и о преласку ман. Русика сасвим у руске руке (1876 г.). Овај одејек завршује автор овим ријечима: „Ако бацимо легимичан поглед на историјски развитак ове калуђерске државе (да је тако назовемо), видјећено: да је она била још од Константина IV. који је Гору Атонску одредио калуђерима, па до доласка Латина (1204.) искључиво под влашћу византијских царева; да од тог доба наступа утицај словенски — нарочито српских владара — који је потрајао нека три столећа; даље, да послје пада Цариграда калуђери признају султана за своје врховне господаре, који су им при свем том пограбили већи дио имања и натоварили данак и порезе; да су манастирима у том времену били најдарежљивији добротвори и ктитори кнежеви Влашке и Молдавске, и на пошљетку, да се од XVI. вијека па овамо јавља Русија као добротвор и најсилнији заштитник светогорских манастира и калуђера.“ (Стр. 87.)

Трећи одејек: „*Калуђери међу собом*“ бави се одношајем калуђера међу собом. Ово је, по мом суду, најзанимљивији одејек у читавој књизи. Ту се говори о архитектури манастира и њихових храмова, о њиховој унутрашњој подјели и украшењу. Из овога одејека дознајемо, да старје цркве светогорске нијесу имале иконостаса, него да је часна трапеза била заклоњена такозваним дистифором, и да су иконостаси новина, пренесена у XVI. вијеку амо из Русије. Даље се говори о пракси, која већ вјековима постоји и која је постала законом, да женскиње нема приступа на Свету Гору; па о народности калуђера, о броју манастира (20), о подјели манастира на слободне и са општежићем, о избору игумна, о подјели калуђера на монахе и јеромонахе, о богослужењу, о храни и одијелу, о рукополагању у чин калуђерски и скимнички, о погребу калуђера, о скитовима и разнијем уставима, о регрутовању подмлатка калуђерског, и о послужу манастирској. Затим је лијепо описано сједиште духовне и свјетовне власти и једини трг за сву Свету Гору — Кареја и пристаниште Дафина. На пошљетку је ријеч о разним изворима за живот калуђера, о метосима манастирским, о примитивном начину обдјелавања земље, о виноградарству, гајењу маслинака, о марви, пчеларству, риболову, и др. Овај одејек завршује автор својим умовањем о будућности калуђерског реда. Најзад особито значење има четврти одсјек „*Манастири редом*“, јер су у њему сасвим популарним начином изложене подуље монографије сваког манастира са описом њихових светиња, разних рукописа и књига. Србина нарочито занима историја ман. Хилендара. Овај манастир је автор подробно описао, јер живи у њему. А нарочито ми је овђе нагласити, да о Србима автор врло ласкаво и пријатељски пише.

Ово је у кратко садржина ове лијепе књиге. Књига је написана научно, лаким, сваком разумљивим језиком, а тако је исто и преведена, што свакако служи на част и писцу и преводиоцу. Читаолац ће у књизи

овој наћи не само пријатне лектире, него свега, што хоће да сазна о св. Гори.

Кад к овоме још додамо, да књига заузима 337 страна доста збијенога слога, чисто и читљиво штампаног, да је штампана на лијепом папиру, да јој је на крају ради бољег оријентовања читалаца додана и лијепо израђена српска карта Свете Горе; те кад изразимо топлу жељу, да ст'о ниједне српске куће не би требао — не би смио — да буде без овакве књиге, онда држим, да сам све казао, што ми је у похвалу књиге ове ваљало казати.

* * *

Но сад настаје питање, ко је тај монах Сава Хилендарац? Љубавношћу једног пријатеља и земљака Оца-Савиног дознао сам и то, на чему нек му је овђена изречена моја дубока хвала!

О. Сава је син просвјетљене Чешке родом из Кутне-Хори. Породично му је име Брајер. Пошто му жена умрије, остави он назад 13 година свој завичај, и крене са своја два сина на југ с намјером, да се ту неће стално настани као иконом. Али не напавши му душа ту оно, што је жудно тражила, т. ј. мира и покоја, обрете се он једног лијепог дана на Светој Гори, гђе се са оба сина покрети и покалуђери. Он прими у монаштво име првог српског архиепископа и просвјетитеља, чиме је уједно засвједочио своју славенску љубав према народу и цркви српској. Један му је син прије 2 године умро. Главно занимање монаха Саве је рационална икономија, коју је он тамо — јамачно — први завео, а иначе је њему предана и дужност књижевничара манастира Хилендара. Притом се живо бави ботаником. Систематски сабрао је флору Свете Горе и свој хербаријум послао на дар Срп. краљ. академији у Биограду. У доколици израдио је и библиографију ман. Хиландара. Овај свој научни труд штампао је (на чешком језику) под титулом: „Rukopisy staroslovjanské“ 1896. у „Věstnik-u kral. české společnosti nauk“ у Прагу. У овај мах доштампава се његова „Историја Хиландара“, која ће бити украшена сликама вриједног професора пртања у Биограду — Владислава Тителбаха — земљака Оца-Савиног. По ријечима истога — Отац Сава је добро ситуиран човјек, али притом врло скроман и смирен, а у опћењу са другима мио; љубитељ је свега, што је лијепо, племенито и добро за Словене.

Ово је кратак животопис ученога монаха Саве; опширнијега, који са сликом његовом изиђе 1896. у чешком листу „Zlata Praha“, не могах добити, што врло жалим.

Топло благодарећи Оцу Сави на труду, молимо се Богу, да му да дуга вијека и крјепка здравља, па да нам у руке дадне још коју књигу свога умна труда занимљиву, ка ова што је.

Л. Богдановић.

Прослава 50-годишњице Змајеве. Загребачке званичне „Народне Новине“ од понедељника доносе извјештај првог дана прославе педесетогодишњег пјесничког рада нашег давно прослављеног пјесника Змаја-Јована Јовановића. У суботу су дошли у Загреб многи гости са свијех страна Хрватске и Славоније, па из Босне и Херцеговине, из јужне Угарске и Краљевине Србије. У недјељу последије литургије, из цркве су пошли корпоративно сви учесници прославе у дворану „Хрват. Сокола.“ Ту су били др. Ливије Радивојевић, пресједник највишег суда у пенсији, барон Јован Живковић, бивши под-бан, народни заступник Светозар Ђушевић, проф.

Азбот, изасланик пештанског универзитета и мађарске академије наука, изасланици српске академије наука државни савјетник Гершић и проф. Јован Ђорђевић, пресједник новинарског удружења, Коста Таушановић, изасланик љекарске задруге др. Николић, изасланици задруге правозаступника у Београду М. Стеван Марковић и Љубомир Живковић, пресједник „Матице Српске“ Антоније Хаџић, управитељ Текелијаџума Стеван Поповић; за тијем изасланици српскијех академскијех омладинскијех дружина из Биограда, Петрограда, Париза, Будимпеште, Граца, Инспрука, Черновице и Загреба; изасланици српскијех пјевачкијех дружина из Карловца, Пакраца, Вуковара, Митровице, Земуна, Перлеза, Темишвара, Тузле, Босанског Новог, Сарајева, Мостара, Будимпеште и Шапца; изасланици српскијех читаоница из Осјека, Земуна, Крижеваца, Пакраца, Загреба и Доње Тузле; изасланици добротворнијех задруга Карловца, Осјека, Винковаца, Пакраца и Сентомаша, изасланици српско-православнијех црквенијех општина из Загреба, Карловаца, Петрине, Пакраца, Земуна, Бос. Новог и Крупе; изасланици српске земљорадне задруге из Срп. Капеле, задруге за штедњу и припомоћ из Сентомаша, радничког друштва из Шапца и т. д.

Свечану сједницу отворио је око 11 сати прије подна др. Богдан Медаковић, пресједник приређивачког одбора, поздравивши многобројне изасланике и учеснике прославе. За тијем је професор велике школе у Биограду Андрија Гавриловић држао свечани говор у славу пјесникову. Иза тога је одма нарочита депутација допратила слављеника у дворану, уз громко клицање: „Живио Змај!“ — и плескање, које се једва слегло, кад је сиједи Пјесник заузео почасно мјесто. Српско пјевачко друштво у Загребу отпјевало је за тијем уз пратњу оркестра химну, нарочито састављену и компонирану; па је др. Богдан Медаковић поздравио слављеника, а за њим професор Азбот од стране Мађарског универзитета, академије и Кишфалудијева друштва. Од многобројнијех поздрављених најбољи је утисак учинио поздрав Стевана В. Поповића, познатог писца у дјечијој књижевности. Најпослије је поздравило слављеника једно ђаче из осневне школе у име дјецe.

Дубоко тронутијем гласом Слављеник је захвалио присутнијема и свему српском народу. За тијем му је био предан у име Срба Загрепчана сребрни лавор-вјенац а од стране Срба Личана гусле јаворове. Свечаност, је завршила пјевачко друштво закључном пјесмом, и сви присутни упуте се Фортеровој гостионици на свечани банкет.

Ту се скупило у два сата око 400 особа, које је друштво дочекало слављеника одушевљенијем клицањем. Низ здравица отворио др. Богдан здравицом Владаоцу, на коју су се присутни одазвали клицањем: „Живио Краљ!“ Др. Ђуро Димовић наздравио је барону грофу Куену-Хердерварији, а барон Јован Живковић срдачнијем ријечима слављенику и пријатељу из младости Змај-Јовану. За тијем је барон Живковић заносном здравицом поздравио госте из даљине и преставнике, особито присутне Мухамеданце из Босне и Херцеговине. Одговорили су здравицама проф. Азбот из Пеште, и др. Марковић и Гига Гершић из Биограда, потоњи, изразивши жељу, да Змајева слава буде навјесница братске слоге између братскијех племена, српског и хрватског. У прекрасном говору г-ђа Суботићка, удова покојног Јована Суботића, славила је пјесника и уплив његове пјесме на народ.

У вечер је била бесједа у дворани „Хрв. Сокола,“ на којој су били осим поменутијех гости још неколико високијех државнијех достојанстве-

ника из престонице хрватске. Бесједа која је сјајно испала. Игранка је трајала до зоре.

На прославу је стигло неколико стотина телеграма.

Черногорски Теократизмъ (1496—1851.) Јованъ П. Рогановичъ. Казанъ. Типографія и литографія В. М. Ключникова. 1899 г. Стр. 96. Има већ прилично времена, откако је високопречасни архамандрит И. Руварац у *Бранкову Колу*, у свом дјелу *Montenegrina*, покушао да изврне цијелу досадању историју Црне Горе. Замашај његове мисли приморао је многог Србина, да се дубоко замисли, да се обазре на прошлост нашег народа у овијем крајевима, да се увјери, колико је основано мишљење писца *Montenegrina*. Као резултат тог мозгања ево нам стиже и брошира под горњим натписом од нашег сународника родом Црногорца. Др. Л. Томановић, уредник „Гласа Црногорца,“ такође се одазвао на поклич оца архимандрита И. Руварца, износиоци у *Бранкову Колу*, колико је био објективан писац *Montenegrina*. Дјело Ј. Рогановића нема баш згодан натпис, који би одговарао садржини, јер споменутом брошуром он одговара поглавито оцу архимандриту И. Руварцу на његова *Montenegrina*. Г. Рогановић се стара, да на основу историјскијех података темељито сбори основну мисао, узражену у *Montenegrina*. Ко год је читао ово потоње, нек прочита и дјело г. Рогановића, па нек сам суди о једном и о другом.

Изашао је из штампе „**Караџић**.“ (Свеска за мај) Лист за српски народни живот обичаје и предање са овом садржином:

Покоп код Срба у Јуци, из збирке Вида В. Вукосовића; — Правни обичаји у Срба; — Народно предање о мјестима; Краљевић Марко у народном предању; — Клетве; — Српске народне пјесме; — Српске народне пословице; — Ситне биљешке; — Биљешке о фолклорним друштвима; — Прикази; — Гласник.

Свеска за јун. Садржај: Марко Краљевић као светац од Мирослава Алачевића; — Народне молитве и побожно пјесме од Л. Г. Вјелокосића; — Српске нар. пословице (из среза њесковачког) прибиљежио Крста Димитријевић, учитељ; — Српске нар. загонетке (из пиротског округа) прибиљежио Тих. Р. Ђорђевић; — Биљешке о фолклорним друштвима на страни; — Ситне биљешке; — Прикази; — Гласник; — Додатак; —

Питања за прикупљања музичких обичаја у Срба, саставили: Божићар Јоксимовић и Владимир Р. Ђорђевић.

„Караџић“ излази у Алексинцу један пут мјесечно на 1—1½, штампаном табаку. Цијена му је 5 динара годишње, поједини бројеви стају 0.50 динара.

Претплату прима и штампарија Мате Јовановића у Биограду Књаз Михајлова улица број 24.

Изашао је 20 број „Школског Одјека“ са овом садржином: Српска препарандија у Сомбору. Од Добрурада. — Празници. Писме Јелица Беловић-Бернадзиковска. — Пустимо дјецу да буду дјеца. Прерадио К. М. — Из школског круга: Употреба Вуковићеве рачунице за Ш. разред српске нар. школе. (Продужење.) — Из науке: Телеграфисање без жице. Од Дра Јосифа Туме. — Биљешке. — Прикази. — Огласи.

„Школски Одјек“ излази сваког 1., 10. и 20. дана у мјесецу. Стаје на годину 4 фор. или 10 динара, на чезврт 1 фор. или 1 дин. 50 пара. Огласи се рачунају по 6 новч. од реда из ситних слова, и сваки пут плаћа се за жиг 30 новч. Рукописи се шаљу уредништву. „Школског Одјека“ у Нови Сад, а претплата и огласи администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

Весник Српске Цркве. Лист свештеничког удружења за хришћанску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавалац свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох београдски. Свеска VII Јули Година X.

Садржај: 1) Бесједа високопресвештеног митрополита српског Господина Инокентија, на благодарењу за сретно спасење Њег. В. Краља Милана. 2) Рад Гл. Одбора свешт. удружења. 3) Помозимо остарелим и изнемоглим свештеницима од У. — Богословско-догматички дио. 4) Црква као царство Божје на земљи од Доброслава Ковачевића — (свршетак). — Богословско-историјски дио. 5) Бањски Краљ од г. Петра Стокића, суплента гимназије Господара Јефрема (продужиће се). — Морално-поучни дио. 6) О злом језику — свршетак ускршње посланице епископа задарског госп. Милаша. 7) Мисли о Анђелима од г. Станојла Драгуљевића, свешт. великопоповачког (свршетак). 8) Један поглед на наше спиритисте и њихове посљедице од г. М. М. П. ђакона београдске саборне цркве. 9) Положај жене у људском друштву (кратке студије од ђакона Васе Живковића. — Проповједнички дио. 10) Бесједа на „Символ вјере“ (продужење) од Глигорија А. Николића, пароха прошког. 11) Бесједа на „Проглас краљевине“ од г. Лазара Петровића свешт. из Ђањеваца. 12) Бесједа на Цвијети од г. Ник. Казимировића свешт. из Јабивовара. 13) Бесједа на Видов-дан од г. Мил. Поповића, проте Гуп. — Живот монашког удружења. — Живот свештеничког удружења — Кретање свештеничког удружења. — Црквени гласник.

О устанку Срба у Банату 1594. године, с нарочитим погледом на савремене прилике у сусједним земљама. Историјска Студија Јов. Н. Томића. (Оштампано из извјештаја Гимназије Краља Александра I. за 1898-99. школ. год.). Биоград, штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1899.

Крижаничъ и его философія націонализма. Јованъ П. Рогановичъ. Казанъ, Типографія и литографія В. М. Ключникова 1899.

Књижевни оглас. — Послије лијепог пријема који је први дио моје књиге. СА ВЛТАВЕ НА НИШАВУ нашао у српској критици, до скоро ћу издати и други дио. Садржина другом дијелу биће:

- VII. До српске Атине.
- VIII. У Новом Саду.
- IX. У китњастом Сријему.
- X. Кућа ратова.
- XI. Нова српска Атина.
- XII. Српски гробови.
- XIII. Стари и нови пријатељи.
- XIV. У цар-Лазаревој пријестоници.

XV. На Нишави.

XVI. Повратак.

XVII. Додатак.

Овај други дио изнијеће дванаест штампанијех табака. Цијена ће му бити као и првоне 70 новчића. За поштарину 10. новч. више.

Ко би хтио да набави ову књигу, молим га, нека ми се на вријеме јави.
Задар, маја 1899.

Д-р Алекс. Митровић,
уредник *Српског Гласа*.

Изашла је нова књига *Зар. Р. Поповића Пред Косовом*, Бјелешке из доба 1874.-1878. године, одштампано из „Бранкова Кола“ 1899. Цијена 1 круна или 1 динар. Може се добити у г. Зар. Р. Поповића, секретара Министарства Просвјете у Београду и у Администрацији „Бранкова Кола“ у Ср. Карловцима.

Топло је препоручујемо.

Бранково Коло за забаву, поуку и књижевност, власник и уредник *Паја Марковић Асамон*; излази на два табака сваког четвртка у Срем. Карловцима. Цијена је листу за Аустро-Угарску, Босну, Херцеговину и Црну Гору на годину 5 фор., на по године 2. фор. 50. нов., на четврт 1 фор. 25. новч. (за ђаке 3 фор. 50. новч. годишње, 1 фор. 75. новч. на по године); за Србију и све остале земље годишње 6 фор., на по године 3 фор., на четврт године 1 фор. и 50 новч., (за ђаке 4 фор. годишње, 2 фор. на по године.) Из Србије прима претплату само Књижарница Велимира Валожића у Београду, а из осталих земаља само Администрација „Бранкова Кола“ у Срем. Карловцима. Претплата се прима у новцу (нипошто у маркама итд.) Рекламације не се увести. Обзир само онда, ако се рекламује најдаље до друге недјеље, после тога стаје сваки број 10 новчића.

К Њ И Ж Е В Н И О Г Л А С.

Његово Високопреосвештенство наш Митрополит Господин Митрофан, старајући се за добро своје пастве, написао је:

„Спомоћно упутство о исповиједи ЗА СВЕШТЕНСТВО И НАРОД.“

Ово је дјело најприје било штампано у нашој „Просвјети.“

Управа Митрополијске канцеларије, увиђајући, да се наше свештенство и народ увијем врло важнијем дјелом не би могли користити из „Просвјете,“ у којој је дјело излазило у течају три године, колико кад би се оно штампало засебно, одлучила је, да се споменуто дјело из трогодишње „Просвјете“ прештампа и изда у засебној књизи.

Ово дјело нашег Архипастира врло је поучно за свакога православнога Хришћанина, а свештенству је просто необходимо нужно, за то га и препоручујемо најтоплије како свештенству, тако и народу.

Дјело је готово. Штампано је у Државној Штампарии на Цетињу на лијепој хартији велике осмине и износи око 20 штампанијех табака.

Цијена је књизи 1 фиор. Ко скупи 10 књига, једанаесту добија на дар. Добити се може у Управи митрополијске канцеларије.

историја, географија, рачуноводство и још неки. Дјевојчице су училе још и ручне радове. Осим тога, он је уредио и сиротињски дом, у који су примане удовице и старе жене у опште; бесплатну трпезу за сиромашне ђаке; апотеку; књижару и много другижех уређења.

У свијема заводима и уређењима, које је Франке уредио, владала је права побожност. Главна цијељ његова била је, да питомци постану побожни. Он је држао, да је „капља хришћанске љубави и вјере виша, него цијело море знања и науке.“ Свијема су се начинима старали, да код васпитаника пробуде и његују праву хришћанску побожност. „Молили су се, проповиједали су, савјетовали су и пјевали при свакоме згодном случају“.

Да би ови разни заводи достигли сврху за коју су одређени. Франке је држао, да је потребито имати ваљане и добро спремљене учитеље. Ради овога биле су уређене двије учитељске семинарије. Течај учења у њима трајао је двије године. Приправници су имали бесплатан стан и храну. По свршетку школовања они су морали прослужити најмање три године у Франковим заводима.

При ступању у учитељску службу сваки кандидат добијао је од самога Франке потанка уџутства, како односно начина поуке, тако и односно подржавања дисциплине у школи. Ево главнија дисциплинарна правила, која је Франке претписивао.

1). Дјеца се морају покоравати хришћанској дисциплини. Због овога васпитач треба да моли Бога, да му дарује мудрост, која је потребита ради одржања разумне дисциплине, да испуни његово срце љубављу према дјеци и да га избави од прећераности и суровости.

2). Васпитач мора да се научи да умије, с помоћу Божијом, владати сам собом. јер без тога он неће моћи учинити да га други слушају, нити ће моћи употребљавати очинске мјере да их поправи.

3). Учитељ је дужан да своје ученике упућује, савјетује, па и да их казни ако је потребито, али никада не мора бити ни суров, ни строг, него, напротив, он се мора увијек показивати благ и љубазан, да дјеца осјете његову љубав и да се васпитају у страху Божијем и побожности.

4). Учитељ никада не смије казнити у срџби; његово расположење треба да је увијек благо.

5). Ако су дјеца немирна за вријеме лекције, онда учитељ, да би успоставио ред, не мора ни викати, ни бити, нити се срдити; он мора бити миран и озбиљан. Ако он, кад ученици грају, мирно рече: „тај и тај говори и смета раду“, тијем ће одма успоставити ред и може да продужава свој посао.

6). Казнити рђаво дијете дозвољава се тек пошто се три пут опомене.

7). Не треба казнити дијете, а да му се не каже зашто, јер ће се оно још више тијем огорчити.

8). Дјетету које штогод погријеси може се дати, да прочита из св. Писма она мјеста, која такав поступак осуђују.

9). Не треба казнити дијете за оне погрешке, које су својствене његовоме добу, н. пр., за несташност, смијех, заборавност и т. д. Треба их само у томе случају савјетовати и учити да буду пажљива и здржана.

10). Дијете које је брбљаво може се поправити, ако га приморамо да пази своје брбљаве другове. Ако то не помогне, онда га треба уклонити да сједи подаље од других, да не би имао прилике да разговара.

11). Ученика, којег одазимо да је непажљив, треба опоменути на пажњу, али тако, да га опоменом не раздражимо. Ако се он заноси и занима каквом год стварчицом, онда ту стварчицу треба до свршетка лекције уклонити.

12). Учитељ треба да буде опрезан, да не би он сам био узрок нереди, за који ће морати кажњавати ученике. Ово се односи на оне случајеве, кад он касно долази у школу, често излази из разреда или долази у разред санљив и без воље; дјеца се користују тијем, па вичу, подижу ларму, свађају се и нарушавају ред.

13). За пријеступ, који је учињен први пут, не треба казнити онако, као за пријеступ поновљени други и трећи пут. Казна никад не смије бити таква, да раздражи дијете.

14). Не треба карати дјецу увредљивијем ријечима, нити их исмијавати, или их излагати на поругу другијема. Све је то противно духу хришћанства. Ако је потребито да се искаже своје неодобравање нечега, онда се морају бирати такви изрази, који могу подсјетити ученика на учињену погрешку, као н. пр. зли, немирни, непослушни, љениви, — а даље од тога ићи не треба, јер ако се рече што више — поступиће се без љубави.

15). Не треба често пријетити дјецу казном Божијом или адскијем мукама: све то може учинити, да дијете постане хладнокрвно према тијем пријетњама. Много ће боље бити ако

им представимо, како су послушна дјеца сретна и ако их опомињемо, да својим рђавијем поступцима своју срећу не изгубе.

16). Не смије се казнити дијете прије, него што оно призна да је његов поступак неумјестан. Ако је оно упорно, те неће да призна свој поступак, онда га треба озбиљно савјетовати, да се чува од лаже и упорства.

17). За вријеме лекције не треба слушати и претресати пријеступе или жалбе ученика, него то треба оставити пошто се лекција сврши.

18). Ако окривљено дијете жели да се правда, онда га учитељ мора добровољно саслушати и потанко ствар упознати. Ако поступак није потпуно јасан, онда се треба уздржати од пресуде, док се нови докази нађу.

19). Никада не треба казнити за неспособност или за то што ученик не усваја живо оно што му се казује. С неспособнијема ученицима не треба губити стрпљење, него удвостручити рад и бригу око њих. Само љеност и расијаност подлеже осуди и казни.

20). Не треба казнити у недјељне и празничне дане; у случају пак ако је потребито извршити казну, треба је одложити до другога, раднога дана.

21). Не треба кажњавати ученика који тек што је ступио у школу, да му школа не би омрзла. Ако пак он чини погрешке, треба га поправљати и упућивати савјетима, па тек после три или четири недјеље може се прибјећи казни, ако потребито буде. Да пак ово понашање према новоме ученику не би старијим ученицима изгледало чудновато, треба им објаснити, да нови ученик није још навикнут на вршење својих дужности, као што су навикнути они, те с тога и пада у погрешке.

22). Не треба никада бити дијете по глави ни руком, ни књигом, нити чим год другим, је се тијем вријеђа осјетљивост и могу се проузроковати озбиљни болови.

23). Не смије се дијете бити ни палицом, ни ногом, ни кољеном; не смије се вући за косе, ударати шамарима, бити линијама, јер је све то противно хришћанској дисциплини.

24). Не треба дјецу стављати да клече, јер то изгледа као подруживање над онијем положајем, који хришћанин узима кад се Богу моли.

25). Не смију се дјеца затварати у тамне собице или остављати сама у разреду до мрака, јер би то могло проузроковати велико зло, нарочито страшљивој дјечи.

26). Учитељ се мора бринути да позна карактер свију својијех ученика, да би се према њима могао како треба понашати.

27). Чувајући се од прећеране строгости према дјеци, треба у исто доба пазити, да не панемо у другу крајност и да не изгубимо свој углед пред њима или, шта више, да не постанемо предмет њихова подругивања.

28). Не треба ученика који штогод скриви водити у други који разред, да му се тамо изриче укор или казна, јер ће га то раздражити.

29). Ако пријеступ дотичнога ученика није познат његовијем друговима, онда је боље да му се даде укор или казна на само; ако им је пак тај пријеступ познат, онда се може казнити и у њиховом присуству.

30). Ако међу дотичнијем учеником и учитељем постоје какви год непријатељски односи, онда ће учитељ добро учинити, ако не казни сам ученика, него то преда другоме учитељу, да не би ученик промислио, да му се овај свети.

31). Ако је дијете тако упорно, да не допушта да се казни, онда ту ствар треба предати надзорнику.

32). Ако дијете пријети учитељу, да ће се жалити родитељима или другоме учитељу, онда га не треба за ту пријетњу казнити, него му само казати, да је неумјесна и бескорисна.

33). Ако дијете заиста мора бити кажњено, онда не треба казну одлагати за сјутра или послвије сјутра, но је треба одма извршити, да не би дуго остало под упливом страха, те због тога и побјегло из школе.

34). Не треба одређивати ученику једну исту казну неколико пута заустопице, да га не би тијем раздражили. Да би се ово избјегло, у свакоме разреду постоји књига, у којој сваки учитељ биљежи, ко је био кажњен и каквом казном.

35). Кад се нешто забрањује онда не треба изрично одређивати казну, која ће постићи нарушиоца те забране, да би се могло слободније поступати при пресуђивању поступка и одређивању казне.

36). Сваки хришћански учитељ, прије него изврши казну, треба да се у срцу своје помоли Богу, да та казна буде очинска и да постигне своју сврху, т. ј. побољшање дјетета. При извршивању казне треба се уздржавати од срџбе и ватрениности; треба у исто вријеме бити и озбиљан и благ.

37). Ако ученик учini važan prijestup, onda učitelj treba da preda učenika nadzorniku i da se zadovolji onom kaznom, koju mu ovaj odredi, pa makar mu se činilo, da je ta kazna suviše blaga. Ne treba zaboravljati, da će se više postići oprаштањем kod onih, na koje ne utiče strogość.

38). Ne treba da učitelj zaboravi na to, da će tiјem više steći vlasti nad dјецом, čim on sam bude više uspiјe-
vao u pobožnosti i blagosti i čim više bude radio očinski i blago, te će takav učitelj dostići više riječју, nego drugi suvišnom strogošћу.

39). Pravi xrišћanski učitelj treba da se brine, da по могућности zamiјени kazne savјetima i silom božanstvene nauke.

40). Pošto učenici predstavljaju pole xrišћanskog vaspitaња, učitelji ne samo treba da se staraју da oni postanu hramovi Sv. Dуха, no i da učenike poučavaju u duху xrišћanskом i da upravljaju њима мудрошћу i љубављу, koju im Дух Свети uliva.

Утицај Франке на рада на поуку и васпитање.

Франке је својим радом имао огроман утицај на поуку и васпитање у Јевропи у опште, а особито у Њемачкој. По обрасцу његовијех завода били су отворени многи заводи у Њемачкој и у другијем земљама. Сви ти заводи руководили су се овим основним принципима: Без праве пobožности сва наученост и све свјетско изображење више је штетно, него корисно, јер то ни у колико не осигурава људе, да не злоупотребавају својим знањем. Главна задаћа васпитања јест: — оплемењавање срца и унутрашњег човјека. При васпитању треба примјењивати свој рад индивидуалним особинама питомца. Колико је могуће више треба далеко држати питомце од забави и уживања, јер то води к расијаности. Цијелъ васпитања мора бити то, да се развије добра нарав, а не да се постигне само спољашњи сјај и углађеност.

Поука ваља да чини задовољство ученику и да се ређа с одмарањем, а за то су најбоља средства: некад тјелесне вјецбе, т. ј. игре и гимнастика, некад опет — расматрање новијех предмета, који су кадри да занимају ученике, па било предмета вјештине, или из природе. У поуци је главно васпитање. Задаћа школе не састоји се само у томе, да даде извјесна знања; свака поука мора у суштини имати васпитан правац. Главна цијелъ и поуке и дисциплине, или читавога васпитања, састоји се у

томе, да се царство Божије усели у дјетскијем срцима: овом идејом, која је својствена хришћанству мора бити прожман цио школски систем у свијем правцима. Опште образовање мора претходити специјалноме и стручноме; због овога народна школа која садржи у себи све потребите елементе образовања, мора претходити свијем другијем стручнијем и сталешкијем школама.

У школама, које су заведене по Франке-овој замисли, добили су мјесто такви предмети, као: природопис, историја, земљопис, основи из права, математика.

За младеж, која се је спремила за свеучилиште, стари класични језици били су главни предмети, а нарочито језик латински. Осим старијех језика, потребито им је било да знаду још: географију, историју математику и природне науке, тако да је класицизам био помирен с реализмом.

Од времена Франке завладала је та мисао, да је за учитељску дужност тако исто потребита спрема, као што је потребита и за сваки други рад.

Васпитни правац, којег је држао Франке и његови пошљедовачи, доведен је доцније до крајности. Почели су све више и више удаљавати питомце од стварног живота, забрањујући им и најневиције забаве и уживања, као н. пр., игре (танцовање), посјеђавање дјечијих забавишта. Наметали су младежи аскетизам, који њој није својствен и тијем су изазвали код ње мржњу и огорчење. Истина, ово у школи није излазило на површину, него се је прикривало од страха, али се је показивало доцније у животу на најужаснији начин. Правац Франке-овијех пошљедовача, или тако званијех пијетиста, добио је неку мрачну боју и побудио је против себе негодовање, те је као и свака друга крајност изазвао реакцију.

Жан-Жак Русо.

Русо нам је насликао свој живот и карактер у својијема „Исповијестима“ (les confessions), које је написао у 58-ој години свога живота. У предговору тога дјела он говори: „Ја сам желио да покажем људима човјека у његовој правој природи, а тај сам човјек — ја... Ја сам једнако искрено говорио, како о ономе што сам учинио добро, тако и о ономе што сам учинио рђаво, нити сам додао ништа што је добро... Ја сам представио моју унутрашњу природу онаквом, каквом је видиш Ти, Вјечно Биће!“

Русо се је родио у Женеви 1712 године. При рођењу он је остао сироче без мајке, а његов отац, сиромашни сатџија, није био у стању да му даде добро васпитање и, како изгледа, мало се је бринуо о сину. Већ кад му је било 7 година проводио је по читаве ноћи читајући, заједно с оцем, романе, „разумијући у њина мало, али осјећајући све.“

Ради науке он је био дат у неки пансион, а доцније у радионицу једнога цртача. Али једном приликом, бојећи се да га газда не би казнио за учињени пријеступ, побјегне и допане у руке једноме католичкоме свештенику, а доцније у католички манастир у Турину, гдје је и прешао из реформатске у католичку вјероисповијест; тада му је било 16 година. Ову промјену вјере он правда тијем, што је управо морао то да учини, пошто је допао међу католике.

Пошто је отишао из Турина, он је проводио живот који је пун различитијех догађаја; некад се је предавао грубоме уживању, некад је почињао да учи философију, математику и латински језик, у чему је и постигао знатан успјех. Најпослије он је ступио у породицу једнога судије у Лиону, као домаћи васпитач. „Ја сам, говори он, имао знање, које је потребито наставнику, а мислио сам, да имам и способност за то. Али довољна је била једна година учитељања, па да се у томе разумјерим. Моја ипакте мирна нарав била би згодна за наставнички рад, кад ме не би понекад обузела сувишна ватреност и кичељивост. Док је све ишло добро и док сам видио, да моје бриге и трудови доносе плод, до тада сам ја био анђео. Али чим би нешто пошло рђаво, ја сам се одма претварао у ђавола. Ако ме питомци нијесу разумијевали, ја сам излазио изван себе; ако су се и они почињали љутити, ја сам био готов да их сатрем. Све ово, разумије се, није могло допринијети нити да они постану бистрији, ни паметнији. Трпљењем и хладнокрвношћу постигао бих, по свој прилици, успјех; али ја нијесам имао ни једнога, ни другога; мој рад био је бесплодан; моји су питомци напредовали рђаво. Ја сам имао доста прилежности и труда, али ми је требало да имам још умјерен карактер и нарочито — здрави смисао. Ја сам се служио само трима средствима, која су се показала као бескорисна, и то: осјетљивошћу, резонирањем и срџбом. Ја сам често постајао тако осјетљив, да сам долазио до суза, мислећи, да ћу тијем дирнути питомца и утицати на његово срце; некад сам развијао пред њим такве доказе, као да је збиља он био кадар да ме разумије; некад сам опет његове мање или више умјесне

одговоре узимао као доказ његове развијене свијести. Али најчешће сам долазио у неку луду раздраженост и срџбу од неразумијевања питомца, а он је у то доба триумфовао надомном, јер он је остајао као хладан мудрац, а ја сам се претварао у дијете. Ја сам видио све моје погрешке и осјећао сам их, посматрао сам и проучавао моје питомце, али се ничим нијесам могао помоћи и увијек сам радио оно, што је противно ономе, што бих морао радити.“

Пошто се је увјерио да није способан да буде наставник, он се одрече од те дужности и пријеђе у Париз, надајући се, да ће тамо добити и славу и висок положај у друштву. Он је поднио Париској Академији пројект, да се обични музички знаци замијене цифрама, али му тај пројект није био примљен. Некако му није ишло нити да дође до славе ни до положаја. Он пријеђе у Венецију као секретар при посланству. Ту је проживио 18 мјесеца и то врло бурно и скандалозно, о чему он сам у „Исповијестима“ прича.

Године 1749 вратио се је у Париз и ту је дознао, да је Дижонска Академија расписала награду, ко најбоље напише дјело на тему: „Да ли су науке и вјештине помагале побољшању наравствености.“ Са свијем жаром своје страсне природе он се је заузео, да напише дјело на ту тему. Он се је усиљивао да докаже ту лажну мисао, да науке и вјештине, као и сва цивилизација у опште, не само нијесу помагале побољшању наравствености код човјека, него, напротив, да су оне потпуно изнаопачиле и развратиле човјекову природу. До оваквога парадоксалнога закључка могао је Русо доћи само под утицајем крајње безнаравственога живота, који је владао у францускоме друштву у XVIII в. Поред свега тога што је лажна мисао, на којој је основано Русовљево дјело, оно је добило награду. Ово је њега обрадовало и подигло. Идуће године Академија расписује другу тему: „Откуда произилази неједнакост међу људима.“ Русо и на ову тему напише дјело, па и у њему, као и у првом, напада на цивилизацију, која је отргла човјека од његовога сретнога првобитнога стања. Ово дјело није добило награду.

Године 1754 Русо пријеђе у Женеву. Ту он поново пријеђе у протеставтску вјеру и почне себе називати „женевским грађанином.“ Кроз двије године он се настани близу Париза, најприје у Ермитажу, а доцније у Монморанси. Овдје је он написао свој педагошки роман „Емил, или о васпитању.“ „Ово дјело, годори он, написано је по молби једне госпоње. Њено

познанство било је узрок, те ме је све више почео занимати овај предмет, који ми је најмање по вољи био.“

Год. 1762 „Емил“ је угледао свијета. Ово је дјело било код многијех добро примљено. али влада и свештенство почели су да гоне због њега писца. Узрок овога гоњења био је с једне стране тај, што је Русо допуштао својему Емилу да држи ону вјеру, коју сам за најбољу нађе, а с друге стране — оно мјесто из тога дјела које носи натпис: „Исповиједање вјере Савојскога викарија.“ Паришки парламенат и паришки архиепископ пресуде, да се „Емил“ спали, а да се писац затвори у тамницу. Готово у исто вријеме кад је Русо био заједно са својим дјелом осуђен у Паризу, влада вароши Женева осуди такође „Емила,“ да се, као шткодљиво дјело, спали.

Пошто је био извијештен о опасности, која му предстоји у Паризу, он побјегне у Швајцарску, у варош Ивердон, која је тада припадала Берну. Житељима вароши Берна буде противно да Русо живи у њиховијем владавинама, и он буде принуђен да се удаљи у Невшателски кантон, под заштиту Прускога краља. Но и ту дуго не остане. Он побјегне на острво св. Петра на Билерскоме језеру, у Бернскоме кантону. Он је замишљао, да га бар ту неће нико узнемиривати. Но Бернска влада, пошто дозна да се Русо налази у њенијем владавинама, нареди му да се удаљи. Русо тада замоли, да му се допусти, да се може повратити у Париз и, пошто добије допуст, он тамо и пријеђе, а отолен, на позив Давида Јума, пријеђе у Инглеску. Пошто се није слагао с Јумом, он се поново врати у Француску и живио је у једноме селу близу Париза.

Русо је увијек страдао мизантропијом, која је била све јача, што је он бивао све старији. Он је замишљао, да се цио свијет руга њим, и то је тако тврдо вјеровао, да се је устручавао пролазити по улицама, гдје има много народа. Под притиском тијех тешкијех мисли он је написао одбрану свога живота с намјером, да то метне на црквени олтар. На рукопису је ставио овај натпис: „Прилог, који се повјерава провиђењу. Боже праведни, заштитниче гоњенијех, прими прилог од несретнога странца, који га повјерава Твоме провиђењу!“ Но кад је дошао у цркву, да своју намјеру оствари, — нашао је затворену. Ово га је тако убило, да је он уобразио, да је и само вебо у завјери с људима против њега. Русо је умро 1778 године у једноме селу близу Париза, у кући једнога свога заштитника. Имамо разлога да мислимо, да је он свршио свој живот самоубијством.

Из овога што смо рекли види се, да је цио Руссвљев живот био препун различитијех догађаја и сељакања. Као узрок свему томе послужиле су много особине његова карактера. Он сам о својем карактеру говори овако: „Од најранијега мога дјетињства мој карактер ставио ме је увијек у противусловље са самијем собом, и био је нека смјеса поноситости и њежности, колебљивости и храбрости, размажености и јунаштва...“

Његова дјела ми морамо проучавати с великом опрезношћу и строгом критиком, јер се у њима поред здравијех и сјајнијех мисли налазе и бесмислице и крајње неправилне мисли, но које су опет cadre занијети читача благодарећи живости и љепоти стила, којијем су изложене.

Теорију васпитања Русо је изложио у већ именованоме дјелу: „Емил, или о васпитању“. Ово се дјело дијели на пет књига. У првој, послје краткога увода, говори се о почетноме васпитању Емиловом до онога доба, кад почне да говори; у другој књизи говори се о његовом васпитању до 12 година; у трећој — до 15 година; у четвртој — до женидбе; у петој књизи описује се Емилова жена, Софија, и њено васпитање.

Ми ћемо овдје у кратво изложити главне педагошке мисли које се садрже у „Емилу“ и држаћемо се онога реда, у којему су оне изложене у самом дјелу.

1). *Прва Емилова година.* Почетно васпитање, по Русовљеву мишљењу, мора се вршити под надзором матере. „Ја се обраћам к Теби, њежна и брижна мајко! Његуј и заливај младу биљку, док није увела: њени плодови служиће ти с временом за највећу радост и утјеху“...

„Васпитање у зори живота врло је важно и мора се без сумње ослонити на жене: да је Творац васељене хтио ту бригу оставити мушкарцима, онда би им Он дао и млијеко да дјецу хране. Женама је наручније да се занимају васпитањем дјеце већ и по томе, што је њихов утицај на дјецу много бољи, него утицај мушкараца.“

„Но многе мајке, пренебрегавајући своју најсветију дужност, без невоље отказују се да хране своју дјецу и предају их најмљеним бабицама. Тијем се рупи наравствени склоп у породици, гаси се осјећање оданости у свијема срцима; навика не утврђује крвне везе: нема више ни мајака, ни дјеце, ни браће, ни сестара“...

„Из материнијех рука дијете прелази у очине. Као што мајка мора да буде права дојиља, тако и отац мора бити прави васпитач. Паметан отац, па ма он био и неизображен, боље

ће васпитати своју дјецу, него највјештији наставник у свијету, јер ће добра воља боље замијенити недостатак знања и умјења, него знање и умјење — недостатак добре воље. Отац никада не смије занемаривати своју васпитачку дужност. Ко не жели да врши очинске дужности, тај нема права ни да буде отац.“

„Но као год што се мајке, под изговором слабости, откажују да хране своју дјецу, тако бива да и очеви, под изговором да су заузети пословима, предају своју дјецу на васпитање другима.“

Међу многијема особинама, које су потребите васпитачу, Русо захтјева, „да васпитач не буде најамник и да не оцјењује своју дужност цијеном новаца. Има дужности, које су тако узвишене и племените, да би се човјек показао недостојан њих, кад би се примио да их врши за новце: таква је дужност наставника.“

„Кад се васпитач прими да васпитава дијете, не мора га остављати до зрелога доба; он мора бити и његов учитељ и васпитач, као год што васпитаник мора у исто вријеме бити и ученик свјега наставника. Васпитач и васпитаник морају гледати на своје односе, као на односе нераскидљиве. Ако међу њима не буде искрене оданости, васпитач ће бити мало пажљив, а васпитаник мало послушан.“

Таквом васпитачу повјерава Русо својега Емила. Тај васпитач руководи својега питомца све до онога времена, кад он сам постане оцем. „Дијете, говори Русо, мора се прије свега васпитавати и спремати за општечовјечански позив, то јест, да буде прије свега човјек, а не мора се васпитавати за какав год искључиви сталеж или положај у свијету. Онај човјек, који је добро васпитан за општечовјечански позив умјеће се наћи и при вршењу једне или друге стручне дужности. Умјети живјети — то је занат, којему ја хоћу да научим питомца. Он мора да се научи, не упутствима, него искуством, да живи просто, да се чува и да подноси мирно како тешке ударце судбине, тако и сретне тренутке живота. Живјети — то не значи дисати, но значи радити и користовати се својим органима и способностима, помоћу којих ми добијамо утиске нашега бића. Није живио више онај човјек, који броји више година свога живота, него је живио више онај, који је више осјећао и радио.“

„Васпитање дјетета почиње се од дана његова рођења. Дијете добије много познања још прије, него што почне да говори. У првијем годинама живота човјек изавредно много

науци једино искуством, без икаквијех упутстава. Кад би све човјеково знање раздијелили на два дијела, од којијех би први дио обухватао оно знање, које је својствено свему човјечанству, а други — знање, које је својствено научењацима, овај пошљедњи дио био би врло мали у сравњењу с првијем.“

Ради дјечијега здравља Русо савјетује, да се оно васпитава на селу, а не у вароши, гдје је ваздух увијек искварен због прегусте насељености. Дијете се не смије повијати, јер то смета да се тијело развија и управо осакаћује дијете. Свакодневно купање и пузење корисно је за дјецу.

Русо мисли, да не треба израђивати код дјетета никакве навике. „Не ваља навикавати дјецу, да у извјесно вријеме спавају, једу и т. д., јер поред онијех потреба, које дијете има од природе, навиком се стеку још и друге. Једина навика, коју треба развијати код дјеце, састоји се у томе, да она немају никаквијех навика и да могу слободно собом располагати и у свему испуњавати своју вољу, чим се она код њих појави.“ (Ово мишљење не може се узети као истинито: добре навике морају се укорјењавати још из дјетињства).

„Треба се старати да се код дјеце не развије плашљивост, него да буду слободна и одважна и да се не боје нити од буба, нити од јакога звука, нити од пуцања из пушке.“

Плач дјетета у почетку показује нам, да нека његова природна потреба није подмирена; но кад се невјешто односимо к његовоме плачу, оно може доцније плакати само за то, што жели да нешто тијем добије и да заповиједа; због овога треба се опрезно односити према дјечијем плачу. „Плач, који нема узрока, најбоље се прекине тијем, кад не обраћамо на њ никакве пажње. Осим тога, такав плач може се прекинути и тијем, кад скренемо пажњу дјетета на какав год лијени предмет, који се баца у очи; али при овоме треба поступити тако, да не опази нашу намјеру и да се заузме игром без да зна, да се ми о њему бринемо.“

„Треба увијек помоћи дјецу у ономе што им је потребито; али не треба ништа попуштати њиховој фантазији и неразумној жељи; осим тога, дајући им повише слободе, треба им допустити, да они сами колико је могуће више подмирују своје потребе, а да колико је могуће мање траже услуге од другијех.“ Скупе игрице Русо правично сматра као сувишну раскошност за дјецу. „Просте, јефтине игрице занимаће их тако исто, као и скупе.“ Да би се дијете навикло да говори, Русо савјетује, да се у његовом присуству понављају ријечи, које се

лако изговорити даду и којијема се означавају они предмети, што се дјеци показују; али таквијех ријечи не смије бити много. „Дјечији рјечник мора бити колико је могуће кратак; она морају да владају оноликијем бројем ријечи, који одговара броју њиховијех појмова.“ „Да се дијете навикне да правилно говори довољно је, да правилно говоре они, који око њега живе.“

2). *Ошкар почне да говори до дванаесте године.* — „Нема смисла учити дијете ономе, што ће оно и само, без наше помоћи, научити. Тако н. пр., нема смисла учити дијете да иде. Свакојаке дупке и стојнице не само да нијесу потребите, него су још и штетне. Нека дијете хиљаду пута на дан падне (само не на камену), — оно ће се тијем прије научити да устаје и да се јаче на ногама држи. Према развијању дјечије снаге оно се навикава, да том снагом и управља.“ „Не треба сувише жалити дјецу кад падну и мало се озлиједе, јер кад то дијете опазе, онда више плаче и више се жали.“ „Држите дијете једино у зависности од постојећег реда и стања ствари, истичите против његовијех неразумнијех захтјева само природне препреке или казне, које из самијех његовијех поступака излазе: у мјесто тога да бранимо дјецу да чине оно што не ваља, доста је да му само не дамр да чини то. Само искуство или немогућност морају му служити као закон.“ „Треба дјеци давати колико је могуће вишу слободу у ономе што је потребито за њихово тјелесно развиће, као н. пр. у скакању, трчању, и т. д. Но у онијем њиховијема жељама, које они не могу испунити сами, него други треба да то за њих врши, — треба пажљиво развијети: да ли су те њихове жеље основане на правој потреби, или је то просто мажење и фантазија дјечија. У првом случају треба њихове жеље задовољити, а у другом — не“.

„Сузе дјечије не морају имати никаквога утицаја на то, да ли ће се њихове молбе задовољити или не. Нека дијете зна, да ће његова молба, која је основана на правој потреби, бити и без суза задовољена. Кад уступамо сузама дјечијим, онда им дајемо повода да мисле, да њихове сузе и настојавање имају на нас огroman утицај.“

„Не навикавајте дјецу да заповиједају помоћу уљуднијех и лијепијех ријечи. Кад она опазе, да им такве ријечи помажу, да дођу до онога, што желе, њима ће се служити. Будите опрезни и пажљиви!“

„Најбољи начин да унесређимо дијете на цио живот буд тај, да га навикнемо на то, да свако његово потраживање јесте

задовољено. Према томе, не испуњавајте све његове молбе: кад оно види да се жеље његове испуњавају лако, те ће жеље да расту све више и више и довешће нас до тога, да ћемо најпослије морати отказати, да те жеље испуњавамо, а тај отказ биће за њега тежи, него што не добије оно што жели “

„Природа захтјева, да дјеца буду дјеца прије, но постану људи. Ако хоћемо да избјегнемо тај природни ред, онда ћемо добити плод, који је сазрио прије времена, који нема укуса и који ће се брзо покварити: ми ћемо онда добити младе мудраце и стару дјецу. Дјетинство има свој особити начин посматрања, мишљења и осјећања: нема ничега бесмисленијега, него кад би хтјели тај начин замијенити нашим; захтјевати од десетогодишњега дјетета да правилно мисли и суди значи толико, као кад би захтјевали, да у то доба буде порасло два метра.“ Развијајући ову мисао Русо захтјева, да се дјеци ништа не казује о наравственијем и друштвенијем односима између људи све док се не развију.

„Почетно наравствено васпитање не мора се састојати у томе, да се дијете навикне, да разликује врлину и порок, него у томе, да се његово срце и разум сачувају од погрешака. Једина наука, коју Русо сматра као најзгоднију за дјецу и најважнију за свако доба човјекова живота, јест: никада никоме не чинити зла.“

При васпитању треба се обзирати на личне особине питомаца. „Свак има своје особите умне особине, које су њему јединоме својствене, па се према њима треба и удешавати.“

Полазећи с те тачке гледишта, да се све наше знање оснива на ономе што смо преко чула примили и „првобитни разум дјечији јест разум чулни, који затијем служи као основ за разум абстрактни,“ — Русо захтјева, да се, с једне стране, развијају спољашња чула, „ти први учитељи философије,“ а с друге — да очигледност влада у поуци. Питомац мора да се обогађава појмовима и представама, а не само ријечима, које их означавају. При учењу географије треба полазити од мјеста у којему живимо; при учењу геометрије треба полазити од геометријскијех тијела; цртање треба учити с природе.

Русо говори да не треба хитати, да се дијете научи да чита. „Учити читање може се отпочети онда, кад дијете осјети потребу за читање.“ „Баш због тога, што Емил до 15-те год. пеће хитати да научи да чита, он ће већ, по свој прилици, од 10 година знати да чита и да пише.“

Пошто је Русо довео својега Емила до 12 година, он му даје овакву карактеристику:

„У његовој спољашњости, ходу и држању у опште огледа се увјереност и задовољство; у читавоме његовоме бићу огледа се здравље и снага. Његов разговор је безавлен и прост; он не просипа ријечи узалудно. Појмови су његови ограничени, али јасни; он не зна ништа, што би на памет научио, али зна много из искуства. Ако он чита грђе него друга дјеца у обичнијем нашијем књигама, он за то чита од њих љепше у књизи природе; негов ум није у говору, него у глави; он говори само један језик, али разумије оно што говори; ако се он и не изражава онако глатко и лијепо, као други, опет он поступа вјештије, него они. Он нема никаквијех појмова нити о обичајима, нити о навикама; оно што је он радио јуче, ни мало не утиче на оно, што ради данас. Он се никада не подаје ни авторитету, ни примјеру, но и говори и ради само по својој увиђавности. Од њега нећемо чути нити ријечи, које су му инспириране са стране, нити пак понашања, које би позајмио од другог, но за то је говор његов тачан, а понашање му је сагласно с појмовима и склоностима. Он је прост и кратак у изразима; нити умије подлатити, нити заповиједати.“

„Он има мало наравственијех појмова, али онолико колико их има, сви одговарају његовоме узрасту. Почните говорити с њим о дужности, или о поковавању; он вас неће разумјети; наредите му што год, он ни ухом неће помати, али реците му: ако ти учиниш то ради мене, онда ћу и ја теби у случају истијем одговорити, — он ће одма похитати да изврши вашу жељу. Ако ви испуните његову молбу, он вам неће захвалити, али ће осјећати, да сте га задужили. Ако му ви откажете, он се неће ни жалити, ни настојавати, него ће се покорити немогућности.“

„Он је жив, радан, бадар, али опет неће никад почети да ради оно, што надмаша његову снагу, или што му није познато и што није већ више пута покушавао. Његова средства увијек одговарају његовијема намјерама, и он ће ријетко почети нешто да ради, ако није увјерен у успјеху. Поглед му дише пажњом и памећу; Емил неће бесмислено распитивати друге за свашто што види, него ће сам то посматрати. Пошто његово уображење није развијено и пошто се није ништа предузимало да се оно пробуди, он ће свашто видјети онако, какво у ствари постоји; он никад неће преувеличавати опасности и увијек ће сачувати своју хладнокрвност.“

„Међу свом дјецом, која се васпитавају у вароши, неће се наћи ни једно, које ће бити вјештије и јаче од њега. Свагом се равна сељачкој дјечи, али их он превазилази вјештином. Он вјештије од свију њих трчи, скаче и одређује растојање оком.“

Из ове карактеристике дванаестогодишњег Емила види се, да је то здраво, окретно и чулно — развијено дијете, да му фантазија није развијена, да нема појма о Богу и да има врло уске наравствене појмове. Он се још тек спрема за земаљски живот, а виши какви интереси нијесу га се још додирнули.

Хладно је и сувише хладно ово дијете!

3. *Од дванаест до петнаест година.* — „Код питомца у овим годинама јако је развијена радозналост, која га потиче, да упозна околину, у којој живи. Једина књига, из које он треба да црпи знање, мора бити васиона; једино учење — факти.“

„Ако желите дати хране пробуђеној радозналости, не хитајте да је задовољите. Нека дијете зна што год не за то, што сте му ви казали, него за то, што је оно само до тога дошло...“

„Није толико важно да предајемо дјечи разне науке, колико да развијемо код њих укус и тежњу за наукама и да им покажемо начин, како се оне проучавају онда, кад се тежња за њих јаче развије и одреди.“
Васпитач сам удеси прилике, у којима ће Емил добити знања из историје, географије, природних наука, физике и т. д.

Осим што Емил проучава природу, он учи још и занате. Заједно са својим васпитачем он иде по разним радионицама и учи како радња иде. На једном мјесту он кује, на другом опет теше камење. Као основ за суђење, да ли ваља оно знање које се Емилу даје, служи корист која се од њега има. Он се навикава да увијек претпоставља оне ствари, које задовољавају наше материјалне потребе, предметима вјештине и раскошности. „Гвожђе код њега има више цијене него злато; обућара, зидара, а особито пећара он цијени више него све златаре јевропске.“ Па и сатџија има код њега врло малу цијену....

Једина књига коју ће Емил читати биће „Робинзон Круссе.“ „Нека тај усамљени Робинзон, који је лишен сваке помоћи и свакога помоћнога оруђа, па опет добавља за себе све што му је потребито, — нека тај досјетљиви и у тешкоме положају постављени човјек постане идеал за нашега питомца.“

Навешћемо сада карактеристику, коју Русо даје Емилу у петнаестој години: